

Araştırma Makalesi • Research Article

Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık ve Siber Zorbalık Ekseninde Değişen Aile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Changing Family Relationships on the Axis of the Social Media, Digital Addiction and Cyberbullying

İrfan Yıldırım*

Öz: Son dönemlerde dijital teknoloji alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler, günlük hayatın temel rutinlerini, iletişim ve etkileşim biçimlerini, bireylerin hemen her konudaki algı ve yaklaşımlarını derinden etkilemektedir. Farklı seçenekler sunarak birçok alanda kolaylıklar sağlayan internet ve sosyal medya ağları bir takım olumsuzluklara da yol açabilmektedir. Sosyal medya ve internet ağlarında aşırı zaman tüketmek, bireylerin fiziksel, psikolojik ve iletişimsel sorunlar yaşamalarına, siber zorbalıkların hedefi veya faili durumuna gelmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan modernleşme ile birlikte ailenin yapı ve işlevlerinde meydana gelen değişim, internet ve yeni medya platformlarının ortaya çıkmasıyla daha da hızlanmaktadır. Aile kurmaya dair fikirler farklılaşmakta, aile ilişkileri boyut değiştirmekte, toplumun temeli olan aile kurumu birçok yönden değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Sosyal medya platformlarının ve internetin aşırı kullanımının aile ilişkileri üzerinde bıraktığı etkilerin yadsınamayacak düzeyde olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle aile ilişkilerini sosyal medya, dijital bağımlılık ve siber zorbalık konuları üzerinden ele almanın ve konuyu etraflıca irdelemenin bir gereksinim olduğu söylenebilir. Çalışmanın amacı, dijital medyanın aile hayatı ve ilişkilerine etkisini ele almak, analiz etmek ve tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık, Siber Zorbalık, Aile İlişkileri.

Abstract: The dazzling developments in the field of digital technology in recent times have profoundly affected the basic routines of daily life, the forms of communication and interaction, and the perceptions and approaches of individuals in almost every subject. Internet and social media networks, which provide convenience in many areas by offering different options, can also cause some negativities. Consuming excessive time in social media and internet networks causes individuals to experience physical, psychological and communicative problems, and to become the target or perpetrator of cyberbullying. On the other hand, the change in the structure and functions of the family with modernization accelerates with the emergence of the internet and new media platforms. Ideas about establishing a family differ, family relations change dimensions, and the family institution, which is the foundation of society, is undergoing change and transformation in many ways. It is thought that the effects of excessive use of social media platforms and the internet on family relations are undeniable. From this point of view, it can be said that it is a necessity to deal with family relations through social media, digital addiction and cyberbullying issues and to examine the issue in detail. The aim of the study is to address, analyze and discuss the impact of digital media on family life and relationships.

Keywords: Family, Social Media, Digital Addiction, Cyber Bullying, Family Relationships.

* Dr., Şırnak Üniversitesi, İdil MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık
ORCID: 0000-0001-9949-7667 E-posta: yldrmirfann@gmail.com

Received/Geliş: 06 March/Mart 2021

Accepted/Kabul: 12 May/Mayıs 2021

Düzeltilme/Revised form: 02 May/Mayıs 2021

Published/Yayın: 25 October/Ekim 2021

Giriş

Tarihsel süreçte toplumlar, genellikle tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilişim toplumu şeklinde birbirini takip eden üç kategoride ele alınır. İnsanlık tarihinde yaşanan en büyük değişim ve dönüşüm ise ‘bilişim toplumu’ denilen dönemde gerçekleşmiştir (Apalı, 2016: 397). Bilişim toplumunda öne çıkan teknolojik ilerlemeler hayatın her alanında, özellikle internet temelinde gerçekleşen iletişim ve etkileşim alanında, yeni gelişmeleri ve beraberinde hızlı bir sosyal değişimi meydana getirmiştir. Sosyal medyanın vitrin olduğu internet kullanımı, insanların vazgeçilmez uğraşı ve bağımlılık oluşturacak düzeyde temel ilgi odağı olmuştur. Anlık iletişime geçme veya etkileşimde bulunabilme özellikleri, yazılı, sesli ve görsel paylaşımları yapabilme olanakları sayesinde internet ve yeni medya platformları neredeyse hayatın her alanında kullanılır hale gelmiştir. Bunun yanında birçok fonksiyonu yerine getirebilen teknolojik ürünler çeşitlenmiş, modern yaşamın öngördüğü konforu daha da yükselten akıllı cep telefonu aygıtıyla insanlar istediği anda, istediği veriye veya şahsa ulaşır olmuştur. Küresel çapta kurulan ağlar sayesinde iletişimde sınırların ortadan kaldırılması sağlanmış ve toplumların değişimi hızlanmıştır. Bilginin akışı ve üretimi, günlük yaşamı, iş hayatını, kültürel alışkanlıkları ve organizasyon yapıları dâhil bütün alanlardaki ilişkileri etkileyecek boyutlara gelmiştir. Hızlı ağlar bireyin bilgi ile özdeşleşmesini sağlamış, üretim ve ticari faaliyetlerde kullanımını öne çıkarmış, resmi iş ve işlemler dâhil hizmet esasına dayalı kurumların işlemleri internet üzerinden sağlanır hale gelmiştir.

Erişim, iletişim ve etkileşim imkânları insanın algısı üzerinde etkinliğini arttırmış, katılım ve paylaşımı esas alan sosyal ağlar, gerçeğin ve önemli kavramların yeniden inşa edilmesini beraberinde getirmiştir. Herhangi bir konuda istenilen bir bilgiye veya habere anında erişim mümkün hale gelmiş, çarpıtılmış bilgileri içeren kasıtlı yayınlar türemiş, kimi zaman taraflı ve gerçeklerden uzak bilgi içeren yayınlar çoğalmıştır. Herkesin ve her kesimin söz konusu ağlara veri yükleme imkânına sahip olması, ağlardaki bilgilerin şaibeli olmasına ve doğru bilginin tartışılır hale gelmesine yol açmıştır.

Özellikle yeni medya platformları sayesinde bilgi ve malumatların küresel çapta benzeşmesi söz konusu olmuş, modernleşme ile birlikte başlayan popüler kültüre yönelimler ile yerel farklılıkların varlığını sürdürme koşulları zayıflamıştır. Sınırsız ve anlık etkileşim, bireysel ve kitlesel mesaj aktarımı, eş zamanlı da olmayabilen iletişim imkânı insanların haberleşme ve iletişime geçme alışkanlıklarını değiştirmiş ve dijital aygıtlarla sağlanan çeviri olanakları birbirine uzak kültürlerin, yabancı insanların etkileşime geçmelerine olanak tanımıştır.

Hayatın adeta merkezine oturmuş olan internet kullanımı, işlemlerin daha hızlı gerçekleşmesini, bilgi edinme kaynaklarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Ancak internet alanında ilgi çekici öğelerin fazlalığı, bireylerin zamanlarını daha fazla bu alanda geçirmelerini ve bu öğelere yüksek düzeyde bir bağlılığı meydana getirmiştir. Fonksiyonel olmaları, gereksinim duyulan birçok öğeyi barındırmaları, kolaylık sunan uygulamaları içermeleri bakımından dijital aygıtlar, özellikle akıllı cep telefonu, bireylerin günlük hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bilgisayar, tablet, cep telefonu, televizyon vb. aygıt ve cihazlar üzerinden çevrimiçi veya çevrimdışı oynanan oyunlarla oluşan dijital bağımlılık, önemli oranlara yükselmiştir. Birçok yönden zararlı sonuçlar doğuran bağımlılığın bu türü, özellikle bireyde fiziksel, psikolojik ve sosyalleşme yönünden sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dijital alanda yaşanan yenilikler, günlük hayatın kolaylaşmasında önemli bir rolü oynamış, ancak dijital tehlikelerin oluşmasına da neden olmuştur. Her türden teknolojik/dijital araç, gereç, alet, cihaz ve aygıtları iyilik adına kullananlara karşılık, kötülük yapmak üzere kullananların da bulunduğunu unutmamak gerekir. Siber zorbalıkların ve mağduriyetlerin yaşanmasını beraberinde getiren dijital tehlikeler, siber suçluluğun oluşmasını da kapsamaktadır. Sanal ilişkilerin, iş ve işlemlerin güvenliğinin önünde önemli bir tehlike olan siber suçluluk, alınan tüm önlemlere rağmen ihlallerin yaşanmasına neden olmaya devam etmektedir.

Modern dünyada giderek samimiyete dayalı aile ilişkileri, dışarıda geçerli olan ve rağbet gören değerler, tutum, davranış ve yaklaşımlar dönüşüme uğramakta, söz konusu unsurlar yerini bireysel hesapların ön planda olduğu ilişkilere bırakmaktadır. Öyle ki aynı ev ortamını paylaştığı halde

birbiriyle çok az iletişime geçen eşler veya aile bireylerinin sayısı giderek artmakta, zamanlarını daha çok dijital medya ağları üzerinden geçirerek yalnızlaşmaktadırlar (Sezerer Albayrak, 2019: 934,939). Her türlü gereksinimi karşılayan bir alan olarak internet, bir başkasına bağlı olmadan bireye hareket etme alanı kazandırmakta, bireyin tüketici olmasını teşvik etmektedir. Böylece aile ilişkileri daha çok tüketim ve ekonomiye dayalı ilişkiler üzerinden şekil kazanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, teknoloji ve bilişim alanında yaşanan hızlı gelişmelerle öne çıkan internet ve sosyal medya platformlarının birey ve aile hayatı üzerinde meydana getirdiği etkiler, internet kullanımıyla ilgili dijital bağımlılık ve siber zorbalık olarak adlandırılan kavramların taşıdığı riskler ve bunların aile ilişkilerine etkisini ele almak, çözümlenmek ve değerlendirmektir. Bunun yanında makalenin, son dönemlerde bilişim alanında yaşanan gelişmelerin boyutlarını ortaya koymak ve aile ilişkilerini bu doğrultuda ele almak; modernleşme ve küreselleşme süreçleriyle bağlantılı gelişen ve dijital aygıtlarla daha da hız kazanan bireyselleşmenin aile ilişkilerindeki yeri ve konumunu analiz etmek gibi hedefleri de bulunmaktadır. Başka bir deyişle modernleşmenin etkisiyle önemli düzeyde dönüşüme uğrayan ailenin yapı ve ilişkileri, teknolojik/dijital alanda sağlanan iletişim ve etkileşim imkânlarıyla nasıl bir seyir izlediğine odaklanmaktadır.

Literatür bilgilerinden faydalanılarak yapılan bu çalışmada, söz konusu amaçlardan hareketle önce internet ve yeni medya platformlarının günümüzdeki yeri ve konumu, ağlar üzerinden elde edilen bilgilerin güvenilirliği, ağların birey ve aile yaşamına etkileri irdelenmeye çalışılacaktır. Devamında çocuklar ve gençler başta olmak üzere, toplumsal yaşamada sıklıkla karşılaşılan ‘dijital bağımlılık’ ve ‘siber zorbalık’ gibi kavramların taşıdığı riskler, aile ilişkileri çerçevesinde değerlendirilecektir. Son olarak bilişim dönemiyle birlikte artan bir hızla değişen ve dönüşen aile ilişkilerinin seyri üzerinde durulacaktır. Makalenin, toplumun temel taşı olarak görülen ailenin yapı ve ilişkilerinin şekil kazanmasında etkili süreçlerin, bilişim alanında yaşanan gelişmelerle ilişkisinin anlaşılmasına katkı yapacağı düşünülmektedir.

1. İnternet, Sosyal Medya ve Aile İlişkileri

İnternetin icadı ve kısa zamanda yaygınlaşması, insanlığın yaşadığı en büyük değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Zaman ve mekân algısını, sınırları ortadan kaldırmış ve dünyayı küresel bir köy haline getirmiş olan internet, eşi ve benzeri görülmemiş bir değişimin yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki, kurumsal ihtiyacı karşılamak üzere gerçekleştirilen bir yenilik, insanlığın adeta kaderini değiştirmiştir. O halde bu denli etkiler meydana getiren internetin yakın zamandaki hikâyesine kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. 1957 yılında, ABD Savunma Bakanlığı’na bağlı bir birim olan ‘Advanced Research Projects Agency’nin (İleri Araştırma Projeleri Dairesi) kısaltılmış adı olan ARPA tarafından, kesintisiz bir iletişim ağının kurulması kapsamında ilk adım atılmış, 1960 yılında ise ARPANET isimli bir proje olarak gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, her koşulda iletişimi sağlamak üzere büyük bilgisayarların birbirine bağlantısı kurulmuş ve paylaşım yapabilen ağlar meydana getirilerek başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Zamanla üniversitelerin bu ağa bağlanmasına müsaade edilmiş ve 1980’li yıllarda diğer kurumların da dâhil olması sağlanmıştır. Kısa süre içinde farklı işletim sistemine sahip bilgisayarlardan da bağlanma söz konusu olmuş ve milyonlarca bilgisayarın ağa dâhil olmasıyla İNTERNET adı altında bir network oluşturulmuştur (Gönenç, 2001: 87). Aradan geçen yaklaşık 60 yılda, gelişen dijital teknoloji sayesinde, dünya nüfusunun üçte ikisi yeni sanal platformlar üzerinden interneti kullanmaya başlamış ve internet, günlük hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.

İletişimden sesli ve görüntülü paylaşım yapmaya, alışverişten pazarlamaya, güvenlikten sağlığa kadar her alanda kullanılan internetin en yoğun kullanım alanını ise son zamanlarda yaygınlaşan yeni medya platformları oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre (Aytekin, 2017/b:2), 2016’nın ilk üç ayında internet kullanıcıları, %82,4 oranında sosyal medya üzerinden profil oluşturmak, mesaj göndermek ve fotoğraf benzeri içerikleri paylaşmak amacıyla interneti kullanmıştır. Aynı yılın verilerine göre, farklı paylaşım platformlarından video izlemek için interneti kullananların %74,5, çevrimiçi haber, gazete, dergi okumak için kullananların % 69,5 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bunların yanında sağlıklı

ilgili bilgi aramak üzere kullananların %65,9, mal ve hizmetlerle ilgili bilgi aramak için kullananların %65,5, müzik dinlemek için kullananların ise %63,7 oranlarında olduğu ortaya konulmuştur.

İnternetin kullanım alanlarının farklılaşması ve yaygınlaşmasıyla anlık iletişim ve etkileşim gerçekleştiren ağlar ortaya çıkmıştır. Günlük kullanımda adına ‘sosyal medya’ veya ‘dijital medya’ denilen, medyanın eski dönemlerde hedeflediği amaçların ve aygıtların yanında ilave boyutlara da sahip olmasından dolayı bu alanı ‘yeni medya’ olarak da kullananlar bulunmaktadır. Ağlarda oluşan bu yeni medya platformları, Türkiye’de çok yüksek düzeyde kullanılan bir internet alanı haline gelmiştir. 2020 yılı verilerine göre Türkiye’de nüfusun %74’ü (62,07 milyon) interneti, %64’ü (54 milyon) yeni medya platformlarını kullanmaktadır. En aktif kullanılan medya platformları Youtube, Instagram, WhatsApp, Facebook ve Twitter şeklinde sıralanmıştır (Bayhan, 2020:120).

İnternet kullanımında, yukarıda da belirtildiği gibi sosyal medya platformlarının payı önemli bir yer tutmaktadır. İnsanların sosyal medya platformlarına bu denli ilgi göstermesinin sebepleri arasında bireylerin duygu ve düşüncelerini kolaylıkla ifade edebilmesi, gerçek hayatta elde edilemeyen ilişki kurma imkânlarının bu platformlarda daha fazla mümkün olması, eğlenmeye ve sosyalleşmeye olanak tanınması, düşük maliyeti sayesinde her gelir grubunun kullanımına hitap etmesi sayılabilir. Herkesin veri oluşturmasına, veride değişiklik yapmasına ve istediği anda istediği platformda paylaşımına olanak tanınması da, sosyal medyanın önde gelen özellikleridir. Hayatın her alanında kullanılan ve gündelik hayata önemli oranda kolaylıklar sağlayan yeni medya platformlarının bağımlılık oluşturması gibi önemli bir riski de bulunmaktadır.

1.1. Sosyal Medya ve Doğru Bilginin İmkânı

İnternet sayesinde oluşan sosyal medya ağlarının günlük hayatın merkezine oturduğu aşikârdır. Peki, yeni medya platformları üzerinden her gün maruz kalınan onlarca, yüzlerce bilgi veya haberin doğruluk payı ne kadardır? İçeriklerle bizlere hangi mesajlar verilmektedir? Amaç, bilgi veya haber vermek midir, yoksa yanıltmak mıdır? Ebeveynler veya birer kullanıcı olarak bu soruları hiç aklımıza getirdik mi?

Herkesin veri veya bilgi eklemesine açık olan yeni medya ağlarından sadece doğru bilgiyi değil; yanlış, eksik, hatalı, çarpıtılmış veya kasıtlı şekilde dâhil edilebilen bilgiyle de karşılaşmak mümkün olmuştur. Sadece bir tuşa basmak kadar kolay ulaşılabilen bilgilerin doğruluğundan şüphe etmek, her şeyden önce sağlıklı toplum olmanın bir gereğidir. Bu sebeple, ağlarda dolaşan ve sıklıkla karşılaşılan bilgilerden ve bu bilgilerin manipüle edilmeye açık doğruluğundan kuşku duymak önem arz etmektedir.

Her şeyden önce devasa şirketlere ve dolayısıyla ticari bir kazanca dönüştürülmüş olan sosyal medya platformları, üyelerinin sayısı, kullanılan süre ve tıklanma sayısı oranında kazanç elde ettikleri düşünüldüğünde, bu platformların asla masum kalamayacakları hemen akla gelmektedir. Çünkü ticari alanda dürüst şekilde işini yapanlar olduğu gibi haksız kazanç elde etmek isteyen, reklam peşine düşen, işin hilesine kaçan ve dolandırıcılığa yönelen birey ve kesimler de bulunmaktadır. Kısa bir habere erişmek için onlarca kez tıklanmayı gerektiren bir yöntem veya ödev için bir bilgiyi arayan bir öğrencinin oyun veya cinsellik içeren ağlara yönlendirilmesi gibi ve daha sayısız şekilde verilecek örnekler, ağların başvurduğu hileleri göstermektedir. Zira ilgi çekici içeriklerle bireylerin zamanlarını daha fazla bu platformlarda geçirmesini sağlamak temel hedef haline gelmiştir. Çünkü tık başına para kazanma, izleyici sayısının artması oranında reklam geliri elde etme, geçirilen sürenin miktarı bakımından öne çıkma, sanal ağları kapsayan ticari organizasyon ve mekanizmalar için önemlidir. Bu sebeple sosyal medya platformlarında karşılaşılan reklamların sıklığı ve kullanım şartlarının reklam izlemeye dayalı hale getirilmesi giderek yoğunluk kazanmış, bu alanlardan reklam geliri gibi bir kazancı elde etmek üzere bireysel kanalların oluşturulması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda abone veya izleyici sayısını arttırmak üzere sansasyonel bilgi ve içeriklere başvurmak kanal sahiplerinin sıklıkla başvurduğu yollar haline gelmiştir. Hayatın her alanıyla ilgili cezbedici bilgi, fotoğraf veya videolar temin etmek, bunlar üzerinde değişiklik yapmak, mesaj vermek istediği alanla ilişkili hale getirmek veya uyarlamak, ya da subliminal mesajlar içerecek hale getirmek ağları yönetenler için kolaylaşmıştır. Örneğin tarihsel bir video hazırlamak isteyen sosyal medya platformlarından bir kanal sahibi, istediği fotoğrafı kullanıp farklı bir algı oluşturmaya yönelebilmektedir. Ya da sağlığa iyi gelip

gelmediği izafi olan bir ürünün tanıtımına yöneldiğinde, onu abartılı hale getirerek kanalın popüler hale gelmesine hizmet edebilmektedir.

Popüler hale gelen, abone veya izleyici sayısında belli bir aşamayı geride bırakan kanalların reklam alması söz konusu olduğu gibi, yine abone veya izleyici sayısı oranında reklam ücreti de değişmektedir. Dolayısıyla dijital medya alanında mekanizma, ilgi ve merak uyandırmak, insanların medya platformlarında daha fazla zaman tüketmelerini sağlamak üzere geliştirilen stratejiler, kısacası hileler üzerine kuruludur. Bu yüzden sanal çerçevede gelişen bütün bu gelişmelerin tesadüfen meydana geldiğini, belli bir yöne kanalize edilmeden kendiliğinden bir akış içinde yol aldığını düşünmek, kısaca safdillik olur.

Sosyal medya platformlarını orjinleri veya onların denetimini ellerinde bulunduran çevreler bakımından ele alırsak, modernliğin dünyanın her tarafına daha fazla yayılması ve yerleşmesi için örtük bir işbirliğinin yapıldığı söylenebilir. Çünkü modernleşme kuramına göre eninde sonunda bütün dünyadaki toplumlar modernleşecektir. Söz konusu kuram, II. Dünya Savaşından sonra egemen güçlerce Batı'nın model alındığı ve tüm dünya toplumlarının modernleştirilmesine çalışıldığı, temsilciliğinin ise Amerika'ya bırakıldığı bir toplumsal değişimi öngörmektedir (Altun, 2017: 28). Bu yüzden modernizmin hedeflerini gerçekleştirmesinin önemli araçları olarak görülebilecek sosyal medya platformları, her ne kadar masum bir ağ veya paylaşım kanalı olarak öne çıksa da, denetim mekanizmalarını ellerinde bulunduran kesim için içeriklere yön verme imkânı bulunmaktadır.

Öte yandan küreselleşme kavramının önemli bir misyona sahip olduğu bu modernleşme açılımında, internet ağları sayesinde sınırlar ortadan kalkmış, küresel boyutta iş yapan şirketlerin etkinliği artmıştır. Dünyanın en zengin insanların internet ve yeni medya temelinde ticari uğraş veren insanlar olması tesadüf olmasa gerektir. Günümüzde belli çevreler tarafından oluşturulan küresel ağlarla algı oluşturmak, yönlendirmek, bir unsuru öne çıkarmak, gündem oluşturmak, bir bilgi veya konuyu çarpıtmak, bilgiyi çıkara dönüştürmek ve kazanç elde etmek fazlasıyla kolay hale gelmiştir.

Sosyal medya platformlarını aynı zamanda tüketim ve eğlence kültürünün daha da yaygınlaşmasına katkı sunan, dolayısıyla belli bir bilinç etrafında yoğunlaşan bir mekanizmanın ürünü şeklinde de görmek mümkündür. İstenildiği takdirde temel insani değerlere de hizmet edebileceği açık olan bu platformların, çıkar veya ideolojik beklentiler üzerinden şekillendirilmesi temel bir problemdir. Henüz uzun bir geçmişe ve oturmuş bir kullanım kültürüne sahip olmayan bu dijital platformlara her gün bir yenisinin eklenmesi, hile yapmak isteyen çevrelerin veya dolandırıcıların elini güçlendirirken (Hekim ve Başbüyük, 2013: 138), bu döngüden habersiz yeni mağdurların oluşması söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde bilgi veya haberin en hızlı yayıldığı dijital alan sosyal medya platformlarıdır. Aynı zamanda yalan ve yanlış bilgi ve haberler de çok hızlı şekilde yayılabilmektedir. Genellikle dikkat veya ilgi çekmek, reklam yapmak, yanıltmak, dolandırmak, yönlendirmek, manipüle etmek, nefret uyandırmak veya kışkırtmak amacıyla kasıtlı üretilen ve yapılan paylaşımlar, bireyin bu platformlarda daha fazla zaman geçirmelerine ve bu tür amaçların nesnesi olmalarına yol açmaktadır. Bundan uzak durmanın güç olduğu bir gerçektir. Ancak bu konuda bilinç düzeyini yükseltmek ve yanlış, hileli ve aldatıcı olan ile doğru olanı birbirinden ayırma yeteneğini geliştirmek bireylere düşmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki dijital haberler üzerinde yapılan araştırmalarda katılımcıların %49'unun uydurma haberlerle karşılaştıklarını belirtmiş olmaları manidardır (Aytekin, 2019/a: 3). Dolayısıyla doğru ile yanlış veya aldatmaya yönelik olanı birbirinden ayırt etmek her şeyden önce bilinçli olmayı gerektirmektedir.

Öte yandan dijital medya platformlarına doğru ya da yanlış bir veriyi/malumata dâhil etmek, hemen herkesin yapabileceği bir aktivite haline gelmiş ve bu durum, doğru ile yanlış, gerçek ile sanalı, hakikat ile riyakârlığı, mizah ile hatayı birbirine karıştırmıştır. Dijital medya uzmanları, dolaşımda bulunun birçok bilginin güven vermediğine dikkat çekmektedirler. Özellikle dolaşımdaki bilgi ve haberlerden şüphe duymak, tarihini kontrol etmek, bilginin gerçek kaynağını bulmaya çalışmak, arama motorlarında fotoğrafı aratmak, tık tuzağı için oluşturulmuş haber ve görsellerin

oyununa gelmemek için dikkatli olmanın gereğini vurgulamaktadırlar. Aynı şekilde üzerinde değişiklik yapılabilen ekran görüntülerine güvenmemek, silinmiş mesajlara göz atmak, mizah amacıyla oluşturulan haberlere dikkat etmek, kasıtlı, yanlış bilgi ve haber yayan adresleri ifşa etmek veya onlardan uzak durmak ve bütün bunlar için dijital okuryazarlık eğitimini almak uzmanların önerdiği çözüm yollarını oluşturmaktadır (Atakan Foça, 2016:2). Esasen herkesin hata yaptığı göz önünde bulundurulursa, hata yapmanın yadırganacak veya aşağılanacak bir durum olmadığı da görülecektir. Ancak, sistematik bir şekilde provakasyon yapmak veya hedef oluşturmak için yanlış bilgi yaymayı alışkanlık haline getirmiş çevrelere karşı bilinçli bir duruş sergilemenin ne kadar önemli olduğu giderek daha iyi anlaşılmaktadır.

İnternet ve sosyal medya platformlarında dolaşan bilgilerin doğruluğundan şüphe edildiği, teyit edilmeye çalışıldığı yönünde duyulan ihtiyaç pek çok girişimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bütün dünyada önemli bir problem haline gelen yanlış, eksik, kasıtlı veya çarpıtılmış, asparagas bilgilerin test ve teyit edilmesi adına arama motorları ve web siteleri inşa edilmiştir. Bu çerçevede <https://teyit.org/>, <https://www.dogrula.org/>, <https://www.snopes.com>, <https://www.factcheck.org> vb. adresler bilgilerin doğruluğunu araştırmak üzere oluşturulmuş ve önemli bir ihtiyaca cevap vermiştir.

1.2. Sosyal Medya, Bireyselleşme ve Aile İlişkileri

Bireyselleşme, tarihsel olarak sanayi devrimiyle başlamış, bireyin ekonomik yönden bağımsızlığını eline aldığı ve kendi kendisine yetebileceğini fark ettiği ortamların oluşmasıyla yaygın hale gelmiştir. Kentlerin oluşması bireyin tek başına bir yaşam sürebileceği koşulları oluşturduğu gibi, aile içinde sahip olduğu rol ve ilişkilerin daha farklı bir seyirde ilerlemesini de doğurmuştur. Geleneksel bağlarından sıyrılan birey, kurumsal eğitimle dış piyasanın gereksinimlerine göre biçim kazanmış, sermaye piyasasının ihtiyaç ve şartlarına göre kendisini konumlandırmıştır. Modernleşme ile birlikte daha da öne çıkan üretim ve tüketim döngüsü içinde kendisine yer bulmak önemli hale gelmiş ve bireyin sahip olması gerektiği vasıflar bu döngü ile şekil kazanmıştır. Dışarıda geçerli koşullara ve ilişkilere göre hareket eden birey, rasyonel davranmaya yönelmiş ve kendi çıkarına hizmet eden ilişkiler geliştirmeyi öncelik haline getirmiştir.

Kazanç temelli ilişkilerin önde olduğu modernleşme sürecinde üretim ve tüketim arasında dengelerin gözetilmesi temel hedef olmuş, grup ve topluluk ilişkileri yerini bireyin ön planda olduğu ilişkilere bırakmış ve bundan en çok etkilenen ise aile kurumu olmuştur. Bireysel ilişkilerin öne çıkması hukuki zeminle sağlamlaştırılmış ve ilişkilerin çıkara dayalı, daha çok rasyonel temelde gelişmesine yol açmıştır. Ailedeki duygusal ilişkilerin yara almasını beraberinde getiren bireyselleşme, bencilliğin ve çıkarıcılığın ailede ve toplumsal yaşamda kök salmasına da hizmet etmiştir.

Günümüzde sosyal medya platformlarıyla bireyselleşme ve bireycilik temelinde gelişen ilişkiler giderek yaygınlaşmaktadır. İnternet dünyasında oluşan ağlarla iletişim ve etkileşime geçme pratikleri hızla çoğalmaktadır. İnternet kullanım düzeyi oranında toplumsal değişim ve bireyselleşmenin meydana geldiği düşünüldüğünde önemli bir süreçten geçtiğimiz daha net görülecektir. We Are Social'ın 'Digital 2021' raporuna göre, 7,81 milyar olan dünya nüfusunun 5,20 milyarı (%67) cep telefonu kullanırken, internet kullanıcılarının sayısı 4,66 milyara (%60) ulaşmıştır. Sosyal medya kullanıcılarının sayısı, bir önceki yıla göre 453 milyon daha artarak 4,14 milyara (%53) yükselmiştir. Rapora göre günlük ekran başında geçirilen süre ise yaklaşık 7 saate çıkmıştır. Son yıllarda internetin en çok kullanıldığı alanın ise, sosyal medya platformları olduğu görülmektedir. Aynı raporun bildirdiğine göre, 2021 yılının raporuna göre, internete erişimin %92,6'sı mobil telefonlarla gerçekleşmektedir. En çok kullanılan sosyal medya platformlarının sıralamasında, Facebook'un açık ara önde olduğu listede sırayla YouTube, WhatsApp, Messenger, Instagram bulunmaktadır. Twitter'ı geride bırakan TikTok'un ise son zamanlarda yükselen bir trende sahip olduğu anlaşılmaktadır (wearesocial.com-2021).

Öte yandan Türkiye, sosyal medya platformlarının kullanımında dünyada ön sıralarda bulunmakta ve azımsanmayacak düzeyde kullanıcı sayısı bulundurmaktadır. 43 milyon civarında 'facebook' kullanıcısıyla dünyada 9. sırada bulunan Türkiye, Instagram'da ise 38 milyon kullanıcısıyla 5.sırada yer almaktadır. Aynı şekilde 9 milyon kullanıcısıyla Twitter'da 5., 6 milyon

kullanıcısıyla Snapchat'te 10. ve 7 milyon kullanıcısıyla LinkedIn'de 17.sırada olduğu görülmektedir (Aytekin, 2019/a: 2). Bu parametreler ışığında sosyal medya platformlarının kullanım oranlarının yüksekliği, toplumsal değişim ve bireyselleşme yönünden dikkat çekicidir.

Diğer taraftan her bireyin kişisel farklılığını sergilemesine, beğenilerini, kabullerini, duygu ve düşüncelerini, değer yargılarını, olay ve olgular karşısındaki tutum, bakış ve yaklaşımını ortaya koymasına olanak sunan sosyal medya, bireyin sınırsız sayıda seçenekle karşı karşıya kalmasına ve dolayısıyla önemli ölçüde bir karışıklığın da meydana gelmesine neden olabilmektedir. Dışarıya yansıtılan görüntülerle başkalarının mutluluğu üzerinden kendisini yargılayan bireylerin genellikle başkalarının beğenilerinde ve yaşam tarzında kendisini bulmaya ve mutlu olmaya çalıştığı ve bu kesimin azımsanmayacak düzeyde bulunduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Takipçi sayısı, başkalarının yorum ve beğenileri, bireyin yönlendirilmesinde önemli bir ölçüt haline gelmiştir. Sahte bir mutluluk hissinin oluşmasına da neden olabilen (Aytekin, 2019/b: 1) dijital medya platformlarının oluşturduğu en büyük tehlike ise insanın bunca platformlarda olan biteni takip etmek üzere tükettiği zaman ve bununla birlikte gelen hareketsizliğin yol açtığı sağlık problemleri ve yalnızlaşma durumudur.

Son dönemlerde gerçekleşen teknolojik gelişmelerle yaşanan değişimler aile bireylerinin birbirlerine ayırdıkları zamanın farklılaşmasına neden olmuş, özellikle çağdaş kent ailelerinde zamanı birlikte, aile ortamında değerlendirme pratiklerinde azalma meydana gelmiş ve genellikle evin dışına kayan pratiklere dönüşmüştür. Yapılan çalışmalar, Türkiye'de boş zamanın, aile ortamı dâhil, genellikle internet kullanımı gibi pasif aktivitelerle geçirildiği ortaya konulmuştur (Güleç, 2018: 115). Yüz yüze ilişkilerle sosyalleşme giderek arka planda kalmakta, sosyal medya ve dijital aygıtlar üzerinden bir sosyalleşme öne çıkmaktadır. Özellikle mutlu olmak için kendilerine interneti ve dijital bir cihazı yeterli gören gençler zamanlarını ağırlıklı olarak sanal dünyada geçirirken, ebeveynleri de bu pratiklerden geri durmamakta ve ailede birlikte geçirilmesi gereken zaman, aynı ortamda olmalarına rağmen her aile bireyi tarafından yalnız geçirilmektedir. Sosyal medyada fazla zaman geçirmekten kaynaklı fiziksel, zihinsel ve psikolojik rahatsızlıklar daha fazla gündeme gelmeye başlamış (Büyükgebiz Koca ve Tunca, 2020: 79) ve yapılan bir çalışmada sosyal medyayı aşırı kullananlarda narsist eğilimlerin meydana geldiği tespit edilmiştir (Güleç, 2018: 116).

2. Dijital Bağımlılık ve Gerisindeki Riskler

Teknolojik ürünlerin işlevsel hale getirilmesiyle daha da yaygınlaşan internet kullanımı, dünyanın her tarafında olduğu gibi Türkiye'de de insanların önemli ölçüde rağbet gösterdiği bir alan olmuştur. TÜİK'in 2016 yılındaki verilerine göre, Türkiye'de on hanenin yaklaşık sekizinde internet erişiminin bulunduğu, bu erişimler üzerinden aile bireylerinin iletişim, haber, bilgi, eğlence, alışveriş gibi ihtiyaçlarını karşıladığı görülmektedir (Aytekin, 2017/b:1). Maliyetinin düşük olması, kolay yol ve yöntemler içermesi, erişimin kolay ve yaygın olması interneti hayatın merkezine oturtmuş ve vazgeçilmez kılmıştır. Bilinçli kullanıldığında birçok ihtiyaca cevap veren internet aynı zamanda bağımlılık oluşturması yönüyle de bireylerin hayatını olumsuz etkileyebilmektedir. Bağımlılık sonucu oluşan risk ve tehlikeler günümüzde ve gelecekte insanlığın önündeki en önemli problemlerden biridir. Bilindiği gibi bireyin bir nesneyi kullanırken veya bir eylemde bulunurken kontrolünü kaybetmesi ve onsuz hayatını sürdürememesi bağımlılık olarak görülmüştür. Bağımlılığın birçok türü bulunmasına rağmen internet bağımlılığı veya dijital bağımlılık insanlığın son dönemlerde sıklıkla karşılaştığı temel bir problem haline gelmiştir. Kavram, ilk defa 1996 yılında Goldberg tarafından kullanılmış, daha sonra 'internet addiction' şeklinde Amerika medyasındaki yerini almıştır (Aytekin, 2017/b:2). Uzmanlar tarafından bu bağımlılık türünün iki boyutuna; sağlık ve zaman kullanımı yönünden oluşturduğu tehlikeye dikkat çekilmiş ve aşırı internet kullanımının zamanla patolojik kullanıma yol açabileceği vurgulanmıştır.

İnternet bağımlılığı sonuçları itibarıyla ve kullanılan zamanla ölçülen özelliklere sahiptir. Bireyin zihninin sürekli dijital öğelerle meşgul olması, internette kopamaması, uzak kaldığında huzursuz, sinirli ve gergin olması, interneti kaygıdan ve mutsuzluktan uzaklaşmak için kullanması,

internetin aşırı kullanımını nedeniyle bireyin önemli işlerini veya eğitimini aksatması internet bağımlılığının işaretleri sayılmıştır (Eroğlu, 2016:177). Yapılan bir çalışmada ise internet bağımlılığının en önemli göstergesinin bireyin haftada 8 ile 40 saat arasında kullanması olduğu belirtilmiştir (Baylyyeva, 2019: 19). 40 saati aşan kullanımların ise aşırı bağımlılık olduğu yönünde ortak bir kabulü içeren görüşler, uzmanlarca dile getirilmiştir (Alyanak, 2016: 21).

Bağımlılığı tetikleyen önemli unsurlardan biri akıllı ‘cep telefonu’ diye ifade edilen mobil telefonların yaygınlaşması ve neredeyse herkesin kullandığı bir aygıt haline gelmesidir. Yapılan ‘sosyal medya araştırması’na (Aytekin, 2017/b:1) göre internet kullanıcılarının %96’sının akıllı telefon kullandığı, %93’ünün telefonunun internete bağlı olduğu tespit edilmiştir. Akıllı telefona sahip ailelerin oranı %95 düzeyinde iken, bilgisayara sahip ailelerin ise %80 düzeyinde olduğu ortaya konulmuştur. İnternet kullanıcıları arasında her üç kişiden birinin uyanır uyanmaz, %62 sinin uyandıktan sonra bir saat içerisinde internete girdiği, %70’inin ise akşam uyumadan önceki bir saat içerisinde internette zaman geçirdiği ortaya konulmuştur.

Zevk ve mutluluk duyguları insanlığın ilk günden beri peşinde olduğu, elde etmek gayesiyle birçok tehlikeyi göze aldığı duygular olmuştur. Modern yaşamla birlikte görülen hedonist yaklaşımın öne çıkmasıyla bireyin uğraşlarından zevk duymasını ve mutlu olmasını sağlayacak yollar da farklılaşmıştır. Dijital teknolojinin sunduğu aygıtlar ve ağ mecralarıyla ortaya konulan sanal oyunlar fazlasıyla ilgi uyandırmış ve insanların zamanlarını bu oyunlarla geçirmelerine olanak tanımıştır. Uzmanlara göre, bireyler internet oyunları ile ilgilenirken heyecan yaşamaktan, uyarım almaktan, sürprizlerle karşılaşmaktan zevk duymakta ve büyük ölçüde keyif almaktadırlar (Baylyyeva, 2019: 16). Sanal ortamı, psikolojik olarak mutluluk duymadıkları gerçek hayattan bir kaçış, bir sığınak olarak görmektedirler. Ancak zannedildiği gibi bu süreç her zaman kontrol edilememekte, zamanla sonu gelmeyen veya dönüşü olmayan bir yol haline gelebilmektedir.

İnternetin bireye sağladığı psikolojik tatmin unsurları arasında kendisine güven duyma, kendisini çağdaş ve modern yaşamın içinde sayma, kendi kabullerini destekleyici nitelikte bir statü sahipliği duygusu edinme gibi bazı konularda elde edilen doyumlar sayılabilir. Sanal paylaşımlarla kendisi, artık dikkate alınan, dinlenen biridir; sosyal hayata göre daha az risk içerdiği için kimliğini gizleyerek ilişkisini devam ettiren, maskelerini farklılaştırabilen ve gizliliğini sürdürebilen stratejilere sahiptir. Farklı kişiliklerde olmayı üstünlük olarak kullanma eğilimi ve bununla gelen kahramanlık güdüsü toplumsal hayatın gerçek ilişkilerinde karşılık bulamadığında genellikle bunalım yaşama olarak kendisini göstermektedir. İkili bir ilişki biçimi geliştirmek, daha çok ruhsal çelişki ve çatışmaların; stres, yalnızlık ve depresyon halinin yaşanmasını tetiklemektedir.

Dijital oyunlar başta olmak üzere, yeni medya platformlarını ve internetin diğer mecralarını en çok kullananların gençler veya ergenler olduğu ortaya konulan verilerle saptanmıştır. Uzmanlara göre gençlerin/ergenlerin gelişimsel durumlarıyla öne çıkan ihtiyaçları interneti problemlî/patolojik şekilde kullanmalarında önemli ölçüde etkilidir. Bu dönemde belirginleşen ilişki arayışı ve kimlik oluşumundan kaynaklı gelişimsel çatışmaların aşılabilmesi, bunlarla başa çıkmanın bir mekanizması olarak internete eğilimi arttırdığı öne sürülmüştür (Baylyyeva, 2019: 16). Kimliğini gizleme veya istediği bir kimlikle görünme imkânı tanıdığından dolayı ağlar, bireylere avantajlar sunduğu gibi görünmeyen dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Bir taraftan arzu edilen veya ideal görülen bir kimlikle var olma imkânı sunarak bireylerin psikolojik tatmin elde etmelerini sağlamış, diğer taraftan gerçeği yansıtmayan ilişki zeminlerinin oluşmasına ve duygulardan ziyade zekâ ürünü planlamaların önde olduğu bencil ve çıkara dayalı ilişkiler söz konusu olmuştur.

Gençler/ergenler ve çocuklar, genellikle ödev yapma, bilgi edinme, sosyal ilişki kurma, müzik dinleme, oyun oynama, film izleme veya indirme gibi nedenlerle internete yönelmekte (Akbulut, 2013: 55), ancak internet ortamında seçeneklerin veya ilgi çekici malumatların çokluğu, söz konusu kesimin internette daha fazla zaman geçirmelerine neden olmaktadır.

Ayrıca dinamik bir yapıya sahip ergenlerin yenilik, macera ve heyecan arayışı tarih boyunca var olmuş, genellikle risk ve tehlike içeren davranışlardan kaçınmamış ve farklı alanlarda birçok deneyimde bulunmuşlardır. İnternette sörf yapmak, çevrimiçi aktivitelerde bulunmak, bunları

yaparken eğlenmek, teknolojik aygıtların da yardımıyla, günümüzde ergenler için en çok rağbet edilen ve zaman geçirilen bir alan olmuştur. Yaşamlarıyla ilgili önemli kararların şekil kazandığı bir dönem olarak adölesan gençlerin internete bağımlılığı, bazı kararların zamanında verilmesini geciktirmiş, hayata geç dâhil olmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle 12-18 yaşa arası gençlerin internete aşırı bağlanma riski taşıdığı, gerçek hayata yönelik planlarını pek önemsemediği yönünde tespitler araştırmalarla ortaya konulmuştur (Büyükgebiz Koca ve Tunca, 2020: 84).

Gençlerin sahip olduğu kişisel özellikler, günlük yaşamın sunduğu olanaklar, zevk ve eğlenmeyi önceleyen düşünceler, herhangi bir alana yönelmelerinde başlarına buyruk hareket etme eğilimleri, onların bağımlı hale gelmelerini kolaylaştırmaktadır. Öyle ki riskten kaçınmak, bağımlılık, yüzeysellik ve narsist yaklaşım, sorumluluk almak istemeyen günümüz gençliğini en çok ifade eden özellikler haline gelmiştir. ABD’de yapılan bir araştırmada, dijital teknolojinin sunduğu olanaklarla gençlerin olumsuz sonuçlar doğuran bir seyir izledikleri ortaya konulmuştur (Bayhan, 2020:125-127). Aynı araştırmada, 2011-2012 yılları arasında cep telefonlarının yaygınlaşmasının gençlerde kaygı, depresyon ve intihar olaylarının artmasına neden olduğu, günde bir saatin altında kullananlarda intihar eğilim oranının %28, beş saat ve üstünde kullananlarda ise bu oranın %48’e çıktığı tespit edilmiştir.

Konuya sosyal yönden yaklaşım sergileyenler, internet bağımlılığına yönelten ailevi, sosyal ve kültürel dinamiklere dikkat çekmektedirler. Örneğin, aile içi anlaşmazlık ve çatışmalardan kaçmanın bireyi internete yöneltebileceğine, ancak zamanla bireyin bunu kullanarak veya problemlere maske yapmaya çalışarak önü alınamaz bir bağımlılığa dönüştürmesine yol açabileceği varsayılmıştır (Baylyyeva, 2019: 16). Bunun yanında internet bağımlılığına yol açan önemli bir etkenin de kültürel nedenler olduğu söylenebilir. Türkiye’de son dönemlerde kentlere doğru yaşanan göçle birlikte toplumsal değer yargılarında önemli değişimler meydana gelmiş, bazı oto-kontrol mekanizmalarının zayıflaması ve bireylerde yalnızlık, yabancılaşma ve bir kimlik arayışı söz konusu olmuştur. Bu değişimin sonucunda çaresiz kalan bireyler yeni doyum yolları bulmaya çalışırken zararlı sonuçlar doğuran seçeneklere yakınlaşmış, örneğin internet gibi çok maliyet gerektirmeyen sanal bir dünyada var olmaya çalışmıştır. Öte yandan sosyal aktivitelerde bulunmanın önünde engel teşkil eden ekonomik zorluklar da bireylerin yeni medya platformlarına yönelmelerinde etkili olmuş, bireylerin maliyeti yüksek olmayan sanal etkinliklerde bulunmasını teşvik etmiştir.

İnternet bağımlılığına yol açan önemli etkenler arasında mutsuzluk, sosyal kaygı, yalnız kalma isteği ve depresif ruh hali gelmektedir. Zira bağımlı bireyler internette iken mutlu olduklarını ve eğlendiklerini belirtmekte, bunun güven problemini doğurmadan zamanın sıkıcı geçmesini önlediğini ifade etmektedirler (Baylyyeva, 2019: 14). Özellikle gerçek hayatta deneyimleyemedikleri rekabet, yarışma ve kazanma duygularını dijital aygıtlar üzerinden elde etmeleri bağımlılığı arttırmaktadır. Dolayısıyla yaşamın stresinden kurtulmanın bir yolu olarak sıklıkla başvurulan dijital oyunlar, aynı zamanda bağımlılık gibi önemli bir riski de barındırmaktadır.

Günümüzde bireyin internet başında fazlasıyla zaman geçirmesine etki eden paylaşımlar çeşitlenmiş; haber, akım, görüş ve yaklaşımlarla ilgili fotoğraf video paylaşımlarının yanında reklam ve fenomenlerin ön planda olduğu akışlar meydana gelmiştir. Özellikle popüler veya şöhret olma adına sosyal medyayı etkili kullanma, idealize ettiği kişileri ve paylaşımlarını yakın takibe alma, mesaj ve eposta bildirimlerine dikkat kesilme, iletişim ağlarını sürekli kontrol etme sendromu bağlamında dijital medya bağımlılığı gençlerin yaratıcılığını ve empati düzeylerini olumsuz etkileyen bir hale gelmiştir. Konuyla ilgili yapılan araştırmada (Bayhan, 2020:126), 1998 yılından sonra doğan ABD gençliğinin, önceki dönemlerde doğanlara göre yaratıcılık puanlarında keskin düşüş meydana geldiği yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Bağımlılık ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında beş tür patolojik internet kullanımı öne çıkmaktadır. Bunlar: Siber seks bağımlılığı, siber ilişki bağımlılığı (yeni medya platformları üzerinden), net bağımlılığı (kumar, alışveriş vb.) bilgi bağımlılığı (veri ve bilgi arama), bilgisayar oyunu bağımlılığı şeklinde sıralanmaktadır (Alyanak, 2016: 21). İnternet bağımlılığı oluşturan alanlar cinsiyete göre farklılık arz etmektedir. Erkeklerin genellikle bilgi arama, oyun oynama ve siber ilişki

geliştirme amacıyla kullandığı internet ağlarını, kadınların ise daha çok partnerlerini şikayet etmek, romantizm çerçevesinde arkadaşlıklar geliştirmek ve sosyal destek sistemlerini arttırmak amacıyla kullandığı saptanmıştır. İnternet kullanımından kaynaklı problemlerin etyolojisi tam olarak tespit edilmemiş olursa da ergenler başta olmak üzere çocuklar ve yetişkinler üzerinde bir takım olumsuz etkiler meydana getirdiği araştırmalarla ortaya konulmuştur. Daha çok nöro-biyolojik, psikolojik ve kültürel faktörlerin rol oynadığı problemler internet kullanımı, bilişsel süreçlerin davranışa yansımaları veya dönüşmesinde uyumsuzluğun yaşanmasına neden oluşturduğu bildirilmiştir (Baylyyeva, 2019: 16-17).

İnternet bağımlılığının başında gelen ve zihinsel bir hastalık olarak görülen alan ‘dijital oyun bağımlılığı’dır. Buna karşılık zihinsel bir hastalık olarak görülmeyen çevrimiçi alışveriş, yeni medya platformları, pornografi, kumar, iletişim programları gibi dijital bağımlılık alanları da internet bağımlılığı kapsamındadır. Ağlar üzerinden oynanan dijital oyunlara yönelik oluşan bağımlılık, psikolojik ve fizyolojik yönden bireyleri en çok olumsuz etkileyen, sosyal ve duygusal problemlere neden olan, bilgisayar ve video oyunlarının aşırı kullanımı ile ortaya çıkan ve kontrol edilemeyen boyutlara sahiptir. Geçirilen süreden ziyade sonuçları ile kendisinden bahsettiren bu bağımlılık türünün dayandığı oyunlar, kimine göre çocuk ve gençler üzerinde zihinsel gelişme sağlamakta, kimine göre ise kontrolsüz şekilde oyun oynama isteğine yol açmakta, sosyal yaşama uyumsuzluk oluşturmada ve bağımlılığa neden olması gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Aytekin, 2017/a:1).

Dijital oyunlar, geliştirdikleri yöntemlerle bireyin tedirgin olmasını ve sürekli tetikte beklemesini gerektirmekte ve bireyin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Gecenin herhangi bir saatinde uyanmayı gerektiren oyunlar, korku içeren görüntü ve videoları barındırmakta, bireyde değersizleşme hissini meydana getirmektedir. Günlerce devam eden ve sürekli takip gerektiren oyunlar bireylerde yanlış değer yargılarının oluşmasına neden olmakta ve oyun kılıfı altında kişisel bilgiler elde edilmekte, ardından gelen tehdit, şantaj ve siber zorbalık yoluyla bireyler tuzağa düşürülmekte ve intihara sürüklenebilmektedirler. Dijital oyunlara bağımlılık, ayrıca bireylerde sosyal davranışlarda azalma, yalnızlaşma, yaşamdan düşük doyum alma, şiddete karşı duyarsızlaşma, saldırganlık, düşmanca duygularda artış, depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi problemler meydana getirebilmektedir (Aytekin, 2017/a:2).

Yasal çerçevesi henüz tam olarak oluşturulamamış sanal dünyada yapılan yazılı veya görsel paylaşımlar kimi zaman büyük sorunların oluşmasına neden olabilmektedir. Zira dijital ortamda paylaşılan her şeyin kaydedildiği, depolandığı, silinse bile geride bırakılan izlere ulaşılacağı özelliklere sahip olması kimi durumlarda kasıtlı olarak bireyin aleyhine kullanılabilir. Bir parmak hareketi kadar kolay görünen sanal paylaşımların içerik yönünden büyük tehlike oluşturduğuna çoğu kez şahit olunmuştur. Adına ‘dijital leke’ (Çiftçi, 2018: 1537) denilen paylaşımlar yüzünden utanç duyan kimi insanlar, hayatlarını sona erdirmeye yönelebilmektedirler.

İnternet veya sanal ağlara bağımlılıkla oluşan bağımlılık, her şeyden önce bireyde zihinsel ve fiziksel sorunların oluşmasını, sosyal hayattan ve yakın çevresinden uzaklaşmasını ve ilişkilerinin azalmasını beraberinde getirmektedir (Söyler ve Yıldırım Kaptanoğlu, 2018: 37). Bireyin düşünce üzerinde kontrolünü kaybetmesi, ruhsal ve bedensel hali değiştiren madde veya aktivitelerden kopmaması olarak bağımlılık, kronik hale gelebilen dürtü ve davranışlardan oluşur. Beraberinde beslenme bozukluklarını, yalan söylemeyi ve zamansal problemleri de getiren dijital bağımlılık, en çok aile ilişkilerinin gerilmesine ve bir takım iletişimsel problemlerin oluşmasına neden olmaktadır.

3. Siber Zorbalık ve Oluşan Mağduriyetle Başlayan Döngü

Kimi zaman can sıkıntısını gidermek, vakit geçirmek veya eğlenmek için kullanılan internet, bireylerin hayatının merkezine oturmuş ve insanlığın bu güne kadar yaşadığı en büyük ve en hızlı dönüşümü meydana getirmiştir (Çiftçi, 2018: 1539). Herkesin kullanımına sunulan elektronik aygıtlarla internet ağlarına dâhil olma imkânı sayesinde bireyler, dünyanın her tarafında bulunan kişilerle iletişim ve etkileşime girme olanağına kavuşmuştur. Dolayısıyla bilişim ve iletişim teknolojileri, her geçen gün internet üzerinden elektronik ağlara bağımlılığı arttırmış ve bunu hayatın vazgeçilmezi kılmıştır. Bütün bu olanakları kullanma inisiyatifinin bireyin isteğine bırakılmış olması,

aynı zamanda yanlış ve kötü amaçlı kullanımı içeren durumları da beraberinde getirmiştir. Özellikle ebeveynlerin kontrolü dışında gelişen sanal eylemler, ötekine zorbalık yapmaya, onu mağdur etmeye fırsat tanımıştır. İnternetin yaygınlaşmasıyla son dönemlerin en önemli sıkıntılarından bir olarak görülen siber zorbalık, yeni medya platformlarındaki ağlar üzerinde, empatiden yoksunluğun bir yansıması olarak kişileri alaya almak ve dalga geçmek için kullanılan bir eğlence alanı haline gelmiştir. Maruz kalanın kendisini psikolojik yönden kötü hissetmesine ve duygusal yönden önemli ölçüde yıpranmasına neden olan bu zorbalığın farklı düzeylerde gerçekleşme biçimleri ortaya çıkmış ve kişinin itibarının zedelenmesi, kişisel haklarının çiğnenmesi kolaylaşmıştır.

Kişinin, bir başkasını itmek, tekmelemek, tutmak veya ona vurmak gibi kasıt içeren bir eylemde bulunması, onu tekrar tekrar incitmesi zorbalığın ifadesidir. Ötekine kötü adlar takmak, hakkında söylentiler yaymak, kasıtlı şekilde faaliyet dışı bırakmak, eşyasına el koymak veya zarar vermek te zorbalık kapsamında sayılmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2020:3). Arkadaş çevresi, maddi imkânlar veya kuvvet bakımından genellikle daha güçlü konumda bulunan zorbalılar, bu üstünlüklerini kullanarak güçsüz olanlarda mağduriyet meydana getirmektedirler. Siber zorbalık ise: *“Bir kişinin çevrimiçi ortamda cep telefonu veya diğer elektronik cihazlar yoluyla bir başkasını tekrar tekrar ve kasıtlı olarak taciz etmesi, kötü davranması veya dalga geçmesi”* (Patchin, 2020/b: 2) olarak tarif edilmiştir. Zorbalığın tanımlanmasında geçerli fiiller, siber zorbalıkta yerini dijital aygıtlar üzerinden gönderilen iletilere bırakmıştır. Elektronik cihazlar üzerinden yapılan kasıtlı ve tekrarlanan zarar olarak belirtilen siber zorbalık, daha çok sosyal medya platformları yoluyla incitici gönderilerden oluşmaktadır. Sosyal medya platformları ile oluşan sosyal ağlar, sohbet odaları, forum ve bloglar üzerinden gerçekleştirilen siber zorbalık örnekleri arasında ötekini aşağılama, suçlama, alaya alma, tehdit etme, iftirada bulunma, cinsel içerikli yazı veya resim gönderme gibi paylaşımlar sayılabilir. Sosyal medya platformları ile yapılan paylaşımlar üzerinden bireylerin yaşamları takip edilebildiği gibi birey de başkalarının yaşamını takip edebilmektedir. Mağdura ait özel bilgileri daha çok yapılan paylaşımlardan elde edilmekte ve bireyin aleyhinde kullanılmak üzere siber zorbalığa malzeme olabilmektedir. Zorbalığın bu türünde gaye genellikle kurbanı köşeye sıkıştırmak ve tedirgin etmektir. Siber zorbalıkta mağdur, yakın çevresinden veya iletişim halindeki birilerinin hedefi olabildiği gibi güvenli olmayan sitelere girmesi, tanımadığı kişilerle iletişime geçmesi, kişisel bilgilerini güvenilir olmayan ağlarda paylaşması veya elinde olmadan bilgilerinin çalınması yoluyla da hedef olabilmektedir.

Sosyal medya platformlarını kullanma oranlarının yükselmesine bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet deneyimleri de artmaktadır. Siber zorbalığın giderek artış kaydettiği, dünya üzerinde yaklaşık %16 civarında olduğu saptanmıştır. Özellikle ergenlik çağında bulunanların daha fazla fail olduğu siber zorbalık 2007 yılında ergenlerde %19 civarı iken 2016 yılında %34'e çıkmıştır (Bayhan, 2020:128). İnternette iken kendilerini adeta unutan ve gerçek kimliklerini gizlemekten gelen bir güvenle dokunulmaz gören siber zorbalılar, problem oluşturan ileti veya gönderilerinin çoğu kez farkında olmadan kullanmaya çalışmaları, ergenlerin içinde bulunduğu şizofrenik parçalanmışlığı (Bayhan, 2020:129) yansıması bakımından düşündürücüdür. Zira sanal ortamda farklı karakter ve kişilik örneği sergileyen bireyler, gerçek yaşamdaki karakter ve kişiliklerden uzak tavırlar içerisinde olmaktadır.

Bilişim alanında yaşanan dijital teknolojilerdeki gelişmeler, bir kısım bireylerin siber zorbalık yapmasına fırsat tanımakta, büyük bir kısmının ise siber mağduriyet yaşamasına neden olmaktadır. Günümüzde dijital alanda yaşanan gelişme ve ilerlemeler önemli dijital tehlikeleri de beraberinde getirmiştir. Biyometrik kimlikler, ses tonu ve yüz tanıma sistemleri, parmak izleri ve parmak uçlarındaki kabartılardan hareketle bireyi tanıyan bilgisayar sensörleri yoluyla insanların tespit edilmesi kolaylaşmıştır. Bu arada siber alanda insanları mağdur etmeye yönelik bireylerin sayısında da artış yaşanmıştır. Artık birer siber suçlu olan bir kısım bireyler veya gruplar, teknolojik sistemleri atlatma, kişisel bilgileri ele geçirme ve kendilerini de gizleyebilme imkânlarını elde etmişlerdir. Dolayısıyla birçok avantajı bulunan dijital medyanın ve ağların önemli ölçüde tehlikeleri de söz konusudur. Örneğin biyometrik kimliklerin kaybolması ve bilgilerin siber suçluların eline geçmesi

durumunda önemli tehlikelere neden olmaktadır (Eroğlu, 2016:176). Bunun yanında kredi kartı, banka hesabı ve yeni medya hesapları gibi kişileri tanımlayan bilgilerin çalınması, kötü amaçlar peşinde olan çevrelere eski hesapları bloke ederek yeni hesap oluşturma imkânı sunmaktadır.

Sanal iletişim ve etkileşim kanallarıyla gündeme oturan kavramlardan biri de siber mağduriyettir. Kavram, birey ya da grubun iletişim ve bilişim teknolojileri yoluyla ilişkisel veya teknik olarak zarar veren tutum ve davranışlara maruz kalması ve bunun sonucu olarak maddi ve manevi mağduriyetin oluşması durumuna karşılık gelmektedir. Siber zorbalıkla ortaya çıkan kavram, internet kullanımının risk içeren yönünü temsil etmektedir. Bireylerde hayal kırıklığı, iletişim kurmaktan kaçınma, arkadaş ortamına uyum sağlayamama gibi ruhsal sorunların yanında öz saygı eksikliğine ve düşük benlik algısına neden olmaktadır (Çiftçi, 2018: 1538). Özellikle çevrimiçi zorbalığa maruz kalanlarda, saldırı altındaymış hissini yaratmakta, kendi evinde bile huzursuzluk ve gerginlik yaşamasına neden olabilmektedir. Mağdur bireyi pek çok yönden ve uzun süre etkileyebilen dijital zorbalık türü, psikolojik sorunların oluşmasında da etkilidir. Kızgınlık, mahcubiyet, utanma, ilgi kaybı, aptal yerine konma gibi hislere neden olabilen siber zorbalık, mağdurda fiziksel olarak yorgunluğa, uykusuzluğa, karın ve baş ağrısına sebep olduğu ileri sürülmektedir. Komik duruma düşme endişesi ve başkaları tarafından rahatsız edilme korkusu genellikle bireylerin sorunu dışarıya yansıtma engeli olmaktan, bazen yaşamlarını sonlandırma tehlikesine bile yol açabilmektedir (Bayhan, 2020: 128). Siber zorbalıkla karşılaşanların veya maruz kalanların azımsanmayacak oranlarda olduğu, ancak bunların çok azının paylaşmaya yanaştığı tespit edilmiştir. Örneğin cinsellikle ilgili taciz, görüntü ve sözel içeriklere maruz kaldığı halde bunları dışarı ile paylaşmayan önemli bir oran olduğu varsayılmaktadır. Zaten yapılan araştırmalara bakıldığında (Çiftçi, 2018: 1540), aile içi iletişimden ve ebeveynlerin yaklaşımından kaynaklı sorunlar yüzünden mağduriyet yaşayan çocukların da bulunduğu ve maruz kaldıkları bu durumu genellikle aileleriyle paylaşmadıkları görülmektedir.

Siber zorbalığa maruz kalan ve ardından olumsuz duygular yaşayan bireylerin ileride suç işleme olasılıklarının daha yüksek olduğu araştırmalarla saptanmıştır. Aynı araştırmalar ailelerdeki küçük çocukların önemli bir kısmının siber zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymuştur. Erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık yaptığı, 9 yaşındaki çocukların % 9,5 oranında siber zorbalığa maruz kaldığı yönünde bulgular tespit edilmiştir. Siber zorbalığa maruz kalanlar içerisinde hayatlarını bir şekilde olumsuz etkilediğini belirtenlerin oranı yaklaşık %94, doğrudan duygularını etkilediğini belirtenlerin %70, fiziksel sağlıklarını etkilediğini ifade edenlerin %13 düzeyinde olduğu bulunmuştur (Patchin, 2020/a: 2). Yine öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada yaklaşık %37'sinin siber zorbalığa maruz kaldığı, %15'inin siber zorbalık yaptığı, ergen kızların ise zorbalığa daha fazla maruz kaldığı ortaya konulmuştur (Patchin, 2020/b: 2). Genç bireylerin zorbalığa maruz kalmaları sadece kimliklerinden veya içinde bulunduğu koşullardan ibaret olmadığı, bunun yanında dinleri, ırkları ve cinsel yönelimleri nedeniyle de siber zorbalığa maruz kaldıkları ve bunlardan dolayı derin psikolojik ve duygusal problemler yaşadıkları görülmüştür. Örneğin Müslüman gençlerin yaklaşık %34 civarında, Yahudi gençlerin %25, Hindu gençlerin ise %23 düzeyinde siber zorbalığa maruz kaldıkları yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir (Hinduja, 2019: 2).

Okuldan kaçma, yalnızlık, başarısızlık, depresyon, paranoid düşüncelerin oluşması ve okul bırakma yönünde gelişen düşünceler, siber mağduriyet yaşayan bireylerin karşılaştığı temel sıkıntılardır. Siber zorbalığın çoğunlukla okula devam eden gençler arasında yaşandığı varsayılmakta ve bu durumun akademik başarının gerilemesine neden olduğu bildirilmektedir (Seren, 2020: 37). Mağduriyet yaşayanların durumu yetkililere bildirmediikleri veya şikâyetle bulunmadıkları, sıklıkla içlerine kapandıkları araştırmalarla ortaya konulmuştur (Çiftçi, 2018: 1539). Bireylerin mahremiyetinin ihlal ve istismar edilmesini içeren bir girişim olduğu için etik dışı bir davranışa karşılık gelen siber zorbalık, kişisel özgürlüğe yapılan bir saldırı niteliğindedir. Aynı zamanda psikolojik şiddetin bir örneğini teşkil eden siber zorbalık, günün herhangi bir saatinde gerçekleşebilme özelliğinden ötürü, zaman ve mekândan bağımsız, kesinti olmaksızın, yaygın hale gelmesine sebep olmaktadır. Kurbanların internet ağları üzerinde dolaştırılan olumsuz yorumlardan ve gönderilerden kurtulamadıkları ve bunlarla günlük hayatta sıklıkla karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır (Bayhan,

2020:128). Bu bağlamda mağdurlar, kendileri ile ilgili dedikodu ve iftiralardan dolayı saldırı ve istismara maruz kalmakta, psikolojik problem yaşamaktadırlar.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları birbirini üretebilen yönleri sahiptir ve aralarında geçişken bir ilişki bulunur. Nitekim siber mağduriyete maruz kalan bireylerin zamanla siber zorbalık yapan bireylere dönüşebilmesi mümkün olabildiği gibi, tersi de mümkün olabilmektedir. Siber zorbalık yapanların engellenmemesi, ilgili davranışın toplumsal yaşamda prim yapmasını sağlarken, siber mağduriyet yaşayanların ise intikam alma girişimleri onları siber zorbalığın yeni örnekleri olmaya zorlamaktadır.

Öte yandan siber zorbalık içeren davranışların ortadan kaldırılması veya engel olunması konuyla ilgili yapılacak çalışmaya veya mücadeleye bağlı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin bu davranışı sergileyen kişiyi engellemenin yaklaşık %60 oranında etkili olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde maruz kalanların yarısından fazlası ebeveynleriyle durumu paylaşmanın işe yaradığını ortaya konulmuştur. Yapılan diğer uygulamalardan alınan sonuçlar ise, kişiyi görmezden gelmenin %42,8, şikâyet etmenin %29,8 ve cihaza ara vermenin %29,6 oranında olumlu sonuç alınmada etkili olduğu saptanmıştır (Patchin, 2020/a: 3). Yaptırım uygulamanın sonuç verdiği tespit edilen bu bulgular, henüz altyapısı bütünüyle hazır hale getirilmemiş sosyal medyanın platformlarının yasal bir zemine kavuşmasıyla siber zorbalığın ve dolayısıyla siber mağduriyetin önemli ölçüde azalacağı varsayılmaktadır.

5. Bilişim Dönemi ve Ailedeki Değişim/Dönüşüm

İnternetin ve ileri teknolojilerin kullanılmasıyla oluşan dijital aygıtların bir araya gelmesi ve bunlar üzerinden yaşanan bireysel ve ailesel ilişkiler farklılaşmış, iletişim ve etkileşim kurmayı büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlamda, dijital aygıtların aile bireyleri tarafından sıklıkla kullanımı konusunda bazı tartışmalar öne çıkmıştır. Kimileri dijital aygıtların aile bireylerine (özellikle çocuklara ve gençlere) önemli ölçüde olumlu katkılar sağladığını dile getirirken (Wang ve Wang, 2011: 361; Veen, 2007: 2), bazıları da, bu sanal alemle oluşan platformların amacına uygun ve ölçülü kullanılmaması nedeniyle olumsuz yönlerine ve sonuçlarına dikkat çekmiştir (Akbulut, 2013: 57-62; Aytekin, 2017/a). Esasen internetin kullanımıyla günlük hayatın fazlasıyla kolaylaştığı ve önemli ölçüde olumlu katkılar sunduğu bir gerçektir. Ancak dijital aygıtların ve internetin aşırı ve bilinçli olmayan kullanımından kaynaklı bir takım sorunların yaşandığı da inkâr edilemez. Zira ailede küçük çocukların kontrolsüz kullanımından ergenlerin bağımlılığa varan aşırı kullanımına kadar bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Ebeveynlerin çocuklarıyla önemli ölçüde sorun yaşamalarına neden olan bilişim aygıtlarının kullanımı, ayrıca aile ilişkilerinin seyrini de önemli ölçüde etkilemektedir.

Aslında son dönemlerde yaşanan ailedeki değişim ve dönüşümün geçmişini sanayi devrimine kadar götürmek mümkündür. Bu dönemde, geleneksel yaşam tarzından endüstriyel üretim tarzına geçişle birlikte kadın ve çocukların iş hayatına dâhil olmaları ailedeki değişim ve dönüşümün başlangıcını oluşturmaktadır. Zira bu dönemde belirli bir işte çalışan aile bireyleri, ellerine geçen ücret üzerinde tasarrufla bulunma ve özgür hareket etme imkânını elde etmiştir. Ekonomik ilişkiler, böylece bireyin ilişkilerine yön vermeye başlamıştır. Söz konusu dönemin ve daha sonraki dönemlerin ekonomi alanındaki hâkim ideolojisi olan kapitalizm, bireysel kazanç anlayışını hayatın merkezine yerleştirmiştir. Modern hayatın başlamasında da önemli bir ağırlığa sahip olan kapitalizm, önce Batı toplumlarında daha sonra bütün dünyada toplumların ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal ilişkilerini belirlemeye başlamıştır (Giddens, 1998: 20). Modern topluma geçişle öne çıkan bireyin kişiliğini ve yaşantısını belirleyen, ailesel ilişkilerine şekil veren, ona her alanda yön veren, esasen 'kapitalist pazar' olmuştur (Topçuoğlu, 1995: 129). Modern dönemde rasyonel tutum her alana yansımış, geleneksel aile yapısı yerini çekirdek modele bırakmış ve bireyselliği öngören aşırı formlar ortaya çıkmıştır (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 34-36). Modernleşme sürecinde, kapitalist bir tutumla birlikte üretim ve tüketim ilişkileri yaşamın merkezine oturmuş, ürün ve hizmetler bir değişim değeri kazanmış, ailenin bir takım işlevlerini yerine getiren farklı toplumsal kurumlar oluşturulmuş, yerel farklılıklardan globalleşmeye doğru bir akış meydana gelmiştir (Topçuoğlu, 1995: 129). Böylece

bireyin kimliği ile birlikte ailenin yapı ve ilişkileri, dış piyasanın belirlediği dinamikler tarafından şekil kazanmaya başlamıştır.

Başta iktisadi ve sosyal olmak üzere pek çok alanda yapılan reformlarla toplumlarda geleneksel olandan modern olana doğru bir geçiş gerçekleşmiş ve en çok değişim ve dönüşüm, bireysel ve toplumsallığın kavşağında bulunan ve modernleşmede bir vitrin görevi gören ailede yaşanmıştır (Dikeçligil, 2012: 25). Çünkü aile, toplumda yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal, hukuksal ve kültürel alanlardaki değişimlerden etkilenmeye açık, aynı zamanda yavaş veya hızlı gerçekleşen değişim süreçlerinin içinde olmuştur.

Modernleşme sürecinde, ailede yaşanan değişim ve dönüşümü en çok hızlandıran etken ise sanal ağlar üzerinden gerçekleşen iletişim ve etkileşim kanalları olmuştur. Son dönemlerde gerçekleşen internetin icadı ve dijital teknolojik aygıtların çok hızlı şekilde gelişmesi sonucu oluşan sanal ağlar, günümüzde bireylerin dünyaya bakışını, önceliklerini ve farkındalıklarını, kısaca bütün yaşam tarzını değiştirmiş ve insanlığa en büyük dönüşümü yaşatmıştır (Çiftçi, 2018: 1537). Bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki yeni gelişmeler sayesinde birey-teknoloji ilişkisi boyut değiştirmiş ve teknoloji ile yaşam iç içe geçmiş ve adına 'bilgi dönemi' denilen yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Bilgi dönemiyle birlikte dijital teknolojiler üzerinden bilgi edinmek, düşünmek, duygu ve düşüncelerini ifade etmek, dünyayı anlamak, ötekilerle iletişime geçmek mümkün olmuş ve kısaca bireylerin dijital aygıtlar üzerinden kendilerini var etmelerinin yolu açılmıştır.

İnternet ağlarının çeşitlenmesiyle ortaya çıkan yeni medya platformlarında geçirilen süre ve içeriklerden etkilenmeler bireyleri derinden etkileyen, dolayısıyla aile ilişkilerinin zarar görmesine neden olan yönleri giderek fark edilmeye başlanmış ve bazı endişeleri beraberinde getirmiştir. Eşler arası ilişkilerden diğer aile bireylerinin birbirleriyle ilişkilerine kadar, bireyselleşme ile başlayan bir değişimin yaşandığı ve bunun aile kurumuna zarar verdiği anlaşılmıştır. Zira ağlarda geçirilen süre ve yaşanan etkileşimler eşler arası duygusal bağların zayıflamasına neden olduğu gibi evlenme niyetinde olan bireylerin evlenmeyi geciktirmelerini veya bir kenara bırakmalarını düşüncelerine yol açmıştır. Kimliklerin gizlenmesi sonucu yeni medya üzerinden başkalarıyla kurulan etkileşimler eşlerin birbirlerine karşı güven duygusunu aşındırmış, birbirlerinden şüphe etmelerini beraberinde getirmiştir.

Modern yaşamda görülen evlilik dışı birliktelikler, kısa süreli ilişkiler, eşcinsel evlilikler, boşanma oranlarında ve parçalanmış ailelerin sayısında yaşanan artışlar, ailenin bazı fonksiyonlarını yerine getiren kurumların ortaya çıkması gibi dinamikler evlilik ve aile kurumunun yıpranmasına neden olmuştur (Aktay, 2010: 179). Bütün bu gelişmelerin daha da görünür hale gelmesini hızlandıran ve adeta baltalayan sosyal medya platformları, evlilik ve aile kavramının bu süreçle birlikte yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Öyle ki, yeni medya üzerinde anlık iletiler yoluyla istediği veriye ulaşabilen ve istediği paylaşımı yapabilen bireyler (eşler), ailevi ilişkilerinde, sanal çerçevede gelişen sadakatsizlik ve aldatma dâhil, bazı önemli sorunları yaşayabilmekte ve boşanmaya yönelerek evlilik birliğine zarar verebilmektedir (Şentürk Dızman, 2019: 549). Hatta sosyal medyanın, duygusal ilişkileri bitirme gibi olumsuz bir rolünden de söz edilebilmektedir (Güleç, 2018: 115).

Her türlü sözlü, yazılı veya görsel öğelerden olumsuz etkilenme söz konusu olmuş, farklı şahıs ve çevrelere ulaşabilme, onlarla diyalogda bulunma imkânının oluşması, aile ilişkilerinin sıradanlaşmasına yol açmıştır. Aile ilişkilerinin dışarıda yaşanan gelişmeler doğrultusunda şekil kazanmasını veya bir takım problemler yaşamasını beraberinde getirmiştir. Ailedeki duygusal ilişkiler yerini çıkara dayalı ilişkilere bırakmıştır. Öyle ki aile üyelerinin bireyci ve bencil hesapları fazlasıyla öne çıkmış ve küçük çocukların birçok yönden olumsuz etkilenmelerine yol açmıştır. Örneğin ailede ilgisiz bırakılan çocukların sosyal medyaya daha fazla bağımlı oldukları tespit edilmiştir. Çocukları oyalamanın önemli bir çıkış yolu olarak görülen dijital aygıtlarla daha bebeklik döneminde karşılaşan ve ondan kopmayan çocukların sayısı giderek artmaktadır. Sadece dijital bağımlılık değil, siber zorbalık ve siber suçluluk deneyimlerinin de aile ilişkilerinden kaynaklandığı ve bunların büyük çoğunluğunun ilgisiz bırakılan çocuklardan çıktığı, yapılan sosyolojik araştırmalarla ortaya konulmuştur (Bayhan, 2020:120). Bu doğrultuda giderek yaygınlaşan ve her gün bir yenisi eklenen

dijital aygıt ve platformlara, çocukların bağımlılık derecesinin ve onları bekleyen risklerin artış göstereceği düşünülmektedir.

‘Dijital çocuk’ ve ‘dijital ebeveyn’ kavramları çerçevesinde şekil kazanan aile ilişkilerinin sıklıkla görüldüğü bir dönem yaşanmaktadır. Gün boyu eve kapanan çocuklar ve diğer aile bireylerinin internet başında geçirdiği süre, normal seyirdeki bir yaşamda hareket halindeki süreden daha fazla olmaya doğru evirilmektedir. Oysaki çocukluk dönemi, esasen ‘oyun dönemi’dir ve en hareketli oldukları; fiziksel, bilişsel, sosyal yönden gelişme gösterdikleri bir dönemdir.

Sosyal medya platformlarının aşırı kullanımı bireylerin yalnızlaşmalarının yanında çevrelerine de yabancılaşmalarını (Güleç, 2018: 114) ve bunun sonucu olarak mutsuz olmalarını beraberinde getirmektedir. Sosyal medya nedeniyle mutsuz insanların sayısı giderek artmaktadır. Çocuklar ve gençler başta olmak üzere bireylerin cep telefonlarına yoğunlaşmalarından dolayı hayatı yaşayamadıkları yönündeki algı bulgularla desteklenmiştir (Sezerer Albayrak, 2019: 939). En hareketli oldukları dönemlerde dijital aygıtlarla çocukların hareketsiz bir yaşama mahkûm bırakılmaları, onların tercihine bırakılmayacak kadar önemlidir. Bu aygıtlar yoluyla çocukların karşılaşabileceği tehlikelerin farkında olmak, ailenin çocuğa karşı sorumluluğunu katlamaktadır. Zira uyuşturucu satıcılığından ırkçılık ve nefret suçlarına, cinsellik içeren tuzaklardan farklı odakların propagandalarına kadar çocukların karşılaşabileceği riskler söz konusudur.

Dijital teknoloji ve ağların bir araya gelmesiyle sağlanan iletişim ve etkileşimin, ailenin yapı ve ilişkileri üzerinde derin etkiler bıraktığı ve yeni bir döneme girdiği söylenebilir. Aile sonrası (post-familiar) olarak ifade edilen bu dönemde iletişim ve etkileşimlerin artık dijital ağların üzerinden sağlanacağı aile tipinden söz edilmektedir. Bunun işaretlerinin alındığı yönünde araştırmalar yapılmıştır. Örneğin ABD’de, üniversite öğrencilerinin aileleriyle ilişkileri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin haftada ortalama 13,4 kez cep telefonu üzerinden ebeveynleriyle iletişime geçtiği, bunun yüz yüze ilişkilerin yerini aldığı, dolayısıyla bir araya gelmeye ihtiyaç duyulmadığı tespit edilmiştir (Bayhan, 2020:127). Ancak, ailesel iletişimin sadece dijital aygıtlar üzerinden sağlanması, zamanla duygusallıktan arındırılmış bir ilişkinin ortaya çıkmasını, uzaklaşma ve yalnızlaşmayı da beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Yalnızlaşma, bilişim döneminin birey için en önemli tehlikesi haline gelmiş, dijital medyaya bağımlılık ise özellikle çocukların yaratıcılıklarına ve sosyalleşmelerine engel teşkil etmeye başlamış, bireylerin iletişim kabiliyetlerini köreltmıştır (Sayar, 2019: 674). Dünya üzerindeki diğer insanların yakından takip edilmesi imkânını sağlayan sosyal medya platformları, bireyin yanı başında bulunanların veya kapı komşusunun ismini bilmediği bir duruma gelmesine neden olmuştur. ‘Dijitalleşen aile’ kavramının kendisine yer bulduğu toplumsal yaşamda aile bireylerinin yüz yüze ilişkilerinde azalma meydana gelmiş, bunun yerine bireylerin aynı anda birden fazla dijital medya platformları üzerinde uğraş vermesi söz konusu olmuştur. Dijital platformlara yönelik yoğun ilgi aile bireylerinin kendilerine yeni sanal hayatlar kurmasını beraberinde getirmiş, bu durum, boşanmaların daha da artmasına sebep olmuştur (Sayar, 2019: 675).

Bilişim döneminde öne çıkan dijital medya kullanımı, bireylerin kimliklerini deşifre etmede önemli bir kaynak haline gelmiş, yaptıkları tercihlerin ve zaman geçirdikleri aktivitelerin birer veriye dönüşmesiyle geride iz bırakmaları söz konusu olmuştur. Takip ve gözetilmeleri kolaylaşmış olan bireyler, dijital alanda yaptıkları aktivitelerle eğilimlerinin tespit edilmesi mümkün hale gelmiştir (Sayar, 2019: 675). Çünkü yapılan paylaşımlar gibi yapılan beğeni ve yorumlar, oluşturulan her veri ve tıklanan her bağlantı bireyin tercih ve eğilimlerini beyan eden birer işaret halini almıştır. Buna rağmen kimliğini ve niyetini gizleyerek paylaşımlar yapmak ve hedef çarpıtmak gibi iyi niyet çerçevesinde yapılmayan pratikler de yaygın hale gelmiştir.

Araştırmalar, bireylerin mahrem bilgilerini paylaşması konusunda çoğu ebeveynin bilinçli olmadığı ve konuya ilgisiz kaldığı yönünde bulgulara sahiptir (Seren, 2020: 37). Sosyal medyadan kaynaklı risklerin farkında olmayan, çocuklarının aktivitelerini sosyal medya yoluyla paylaşan ebeveynler, her şeyden önce kendileri mahremiyet sınırlarını aşmakta, çocuklarının konuyu önemsiz

görmelerine neden olmaktadır. Takipçi sayısını arttırmak veya para kazanmak üzere reklam içeriklerine çocukları dâhil etmek, onların mahremiyetlerine saldırı anlamına gelmektedir. Çocukların ebeveynlerden daha fazla bilgi ve malumata sahip olduğu dijital alanda bir takım önlemlerin alınması yönündeki gereklilik, öncelikle ebeveynlerin daha fazla bilgi kazanmalarıyla mümkün olabilecektir.

Sosyal medya platformlarının aile ilişkilerini en çok etkilediği yönlerden biri, ailenin birlikte (yüz yüze) geçirdikleri zaman dilimlerinin azalması, yerini dijital aygıtlar üzerinden sosyal medyada geçirilen süreye bırakmasıdır. İkincisi ise, sanal medya ile oluşan esneklik ve belirsizlikten kaynaklı oluşan rahatlığın sonucunda ‘sanal flört’ veya ‘sanal aldatma’ kavramlarının günlük hayata dâhil olması ve bunun sonucunda eşler arasında yaşanan güvensizlik ve huzursuzluk sayılabilir (Güleç, 2018: 106). Esasen eşlerin dijital medya ile alternatif yaşamları tanınması ve farklı çevrelerden bireylere ulaşma imkânı bulması aldatma dürtüsünü tetiklemiş ve sadakatsizlik yönünde eğilimi bulunanlara fırsatlar sunmuştur (Güleç, 2018: 119). Sosyal medyanın kullanımı ile baş gösteren gerilmeler beraberinde huzursuzluk, tartışma, fiziksel çatışma ve boşanmaları meydana getirebilmektedir.

Diğer taraftan doğru ve yanlış tam olarak birbirinden ayıramayan, kime, nasıl güvенеceğini ön göremeyen ve seçenekler karşısında bilinci netleşmemiş çocuk ve ergenlerin sanal ağlarda art niyetli insanların kurduğu tuzaklara düşmeleri ve cinsel istismara konu olmaları önemli bir risk unsurudur (Güleç, 2018: 106). Ebeveynlerin sosyal medyanın bütün platformlarına ve çocukların dâhil olduğu etkileşimlerin her anına sahip çıkamadıkları için, özellikle tehlikenin nereden geleceğini tam olarak bilemeyen küçük çocukların tuzağa düşmeleri riski artmıştır.

Sanal ortamlarda kendisini daha güvende hisseden bireylerin, genellikle sosyal hayattaki ilişkilerde sorun yaşayan, az bir çevre ile ilişkileri bulunanlar olduğu yönündeki yaklaşım araştırmalarla desteklenmiştir. Tanıdığı veya tanımadığı herkesi sayfasına ekleyen insanların psikolojik doyum arayışında oldukları, bunların daha çok içlerine kapanık, utangaç, alıngan, özgüveni düşük ve iletişim becerilerinden yoksun oldukları saptanmıştır (Güleç, 2018: 118). Düşük iletişim becerisine sahip olmak ve akademik başarı yönünden düşük seviyede bulunmak sosyal medyada daha fazla zaman tüketmekle yakından ilişkili olduğu varsayılmıştır. Bunun yanında dijital iletişimin yaygınlaşmasıyla sözel olmayan davranışların önemli oranda kaybolmaya başladığı, kaliteli iletişim kurmanın azaldığı, yakın ilişkilerde kalıcı hasarlara neden olduğu, kısmen de yanlış anlamaları beraberinde getirdiği, yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Ngonidzashe, 2016: 66). Ancak aynı araştırmalarda, dijital kanallarla sağlanan iletişimin, yüz yüze iletişimin bir devamı olarak sağlanması veya desteklenmesi durumunda sağlıklı sonuçlar meydana getirebileceği de ifade edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Teknolojinin gelişmesiyle günlük hayata dâhil olan dijital aygıtların, internetin ve sosyal medya platformlarının birçok yönden kazanımlar sağladığı aşikârdır. İnsanlığın bilgiye erişiminin, iletişim ve etkileşim olanaklarının fazlalaşması, iş ve işlemlerin takip edilmesi gibi hususlarda önemli ölçüde kolaylıklar sağladığı bir gerçektir. Özgürce kullanımı, kolay erişilebilir ve düşük maliyetli olması ve daha birçok farklı yönleriyle internet günümüzün vazgeçilmez bir alanı olmuştur. Dijital ve teknolojik ilerlemelerle birlikte bilgi edinmenin kolaylaştığı ve arttığı ‘bilşim dönemi’nde, toplumsal yaşamda keskin değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. İnternetteki erişimin anlık ve sınırsız olması zaman ve mekân algısında değişimi beraberinde getirmiş, coğrafi sınırları ortadan kaldırmış, bireyler arası, toplumlar arası ve devletlerarası ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. Bireyin popüler kültür veya modern değerler etrafında şekil kazanması hız kazanmış, toplumsal kurumların yapı ve işlevleri değişmiş ve bu alanlarda önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bireylerin dijital teknolojilere ve her gün bir yenisi eklenen sosyal ağlara bağlılığında artış yaşanmıştır. İnternetin aşırı kullanımından dolayı bireyler fiziksel ve psikolojik sorunlar yaşamaya başlamıştır. Yüz yüze ilişkiler giderek yerini sanal ağlar üzerinden kurulan ilişkilere bırakmış, hareketsizlik sonucu gerçek hayatta sergilenen bazı sözel olmayan davranışlarda körelme riski söz konusu olmuştur. Öte yandan dijital oyunlara bağlılık ve sosyal medya platformlarını aşırı kullanmaktan dolayı bireyler gerçek yaşamdan uzaklaşmış ve eğitim gibi bazı

alanlarda sorun yaşamalarını beraberinde getirmiştir. Günümüzde giderek artan ve önemli oranlara yükselen dijital bağımlılık ise, gelecekle ilgili kaygıların oluşmasına önemli bir neden oluşturmuştur.

Diğer taraftan ticari faaliyetlerin önemli bir alanı haline gelmiş olan sanal ağlar, aynı zamanda hile ve dolandırıcılığın, zorbalık ve suçluluğun gerçekleştiği bir alan haline gelmiştir. Bu ağlar üzerinden dünyanın herhangi bir noktasından bir ürünü tedarik etmek mümkün olmuş, ancak, risk taşıyan sonuçların ortaya çıkma ihtimalini de doğurmuştur. Özel bilgilerin temin edilmesi, bilgisayarların çökertilmesi, hesapların boşaltılması, kredi kartlarının kullanılması gibi yasal olmayan pratikler siber suçluların sıklıkla başvurduğu yollar olmuştur. Ağlarda dolaşan tehlikelerin farkında olmayan çocukların ve gençlerin cinsel sömürüye dâhil edilme riskleri çoğalmış, kendilerine üye kazandırmaya çalışan farklı odakların bu gençler veya çocuklar üzerinden hedeflerine ulaşmaları mümkün hale gelmiştir.

Aynı zamanda dijital teknolojilerin ve ağların yaygınlaşmasıyla siber zorbalık gündeme oturmuş ve siber mağduriyetlerin oluşmasına, mağdur olanın da karşılık vermeye yönelmesinin bir sonucu olarak, zamanla kendisinin de zorbalık yapan bir konuma gelmesine neden olan bir döngü meydana gelmiştir. Siber zorbalıkla bağlantılı olabilen ağlarda hile ve dolandırıcılık yapmaya yönelimler, siber suçluluğa kadar uzanabilen boyutlara varmıştır. Bireylerin mağduriyet yaşadıkları alanlar daha çok inançları, kültürel aidiyetleri, cinsiyetleri ve en çok ta kişisel özellikleri olmuştur. Gençlerde veya ergenlerde daha fazla görülen siber zorbalık, dijital ağlar üzerinde kimlik gizleme olanağıyla bireylerin daha fazla bu alanda özgüven duymaları ve daha rahat davranmalarına olanak sunmuştur. İnsanların korku ve endişe yaşamalarına ve dolayısıyla mutsuz olmalarına neden olan siber zorbalıklara yönelik önlemlerin yasal zemininde noksanlıkların bulunması hak arama düşüncesi önünde engel oluşturmuştur. Başka bir ifade ile yasal süreçlerin uzun sürmesi ve bu zeminden sonuç alınma yönünde var olan dağınık algı, bireylerin hak aramadan vazgeçme yönünde düşüncelere girmelerini ve dışarıya yansıtılmalarını teşvik etmiştir.

Sağladığı fayda ve kolaylıkların yanında sosyal ve kültürel alanda değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiş olan bilişim dönemi, toplumsal kurumların, özellikle ailenin, yapı ve fonksiyonlarında hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Sanayileşme ile başlayan, modernleşme ile devam eden ve bilişim dönemiyle daha da hız kazanan bireyselleşme, bireyin hayatın bütün süreçlerinde kendi başına karar almasını dayatır hale gelmiştir. Sevgi, fedakârlık ve paylaşım gibi değerlerin yaşatıldığı yuva olarak aile, yapı ve işlevler bakımından değişime uğramış, aile bireylerinin bireyci ve bencil yaklaşımlarla ilişki geliştirmeleri söz konusu olmuştur. Eşler ve aile bireyleri, birbirlerine zaman ayırma yerine dijital cihazlarıyla zaman geçirmeyi daha çok tercih eder hale gelmiş, eşlerin birbirlerine güven duymaları, yerini birbirlerinden şüphe duymalarına bırakmıştır. Sadakatsizlik ve aldatma eğilimi olanların sanal ağlar üzerinden alan bulmaları söz konusu olmuş, her bireyin kendi başına ilişkiler geliştirmesi kolaylaşmıştır.

İnternet ağları ve sosyal medya platformları üzerinden sağlanan ilişkilerle bireyci düşünceler daha fazla öne çıkmış, insanların evliliğe ve aile kurumuna bakışında farklılaşmaları meydana getirmiştir. Modernleşme ile baş gösteren evlenmeyi erteleme, kısa süreli ilişkileri kurma, evlilik dışı beraberlikler yaşama, boşanma gibi ailenin kurulması ve devamlılığının sağlanması önündeki engeller, sanal ağlarla daha da yaygın hale gelmiştir. Son dönemlerde boşanma oranlarının giderek artması, modernleşmenin bir sonucu olduğu kadar, sanal ağlarla kurulan etkileşimlerle, dijital aygıtların aşırı kullanımıyla ve kurulan ilişkilerin sorun oluşturmasıyla da yakından ilişkilidir. Boşanmaların sonucunda ve eksik sayılan diğer aile ortamlarında çocuğun sevgisiz ve ilgisiz bırakılması dijital bağımlılıkla yakından ilişkilidir. Bu, aynı zamanda dijital alanda fazlasıyla zaman geçiren ve genellikle bencil yaklaşım sergileyen ebeveynlerin çocuğa ayırmaları gereken zamanı sanal ağlar üzerinden harcamalarını da içermektedir. Çocuğun çok erken dönemlerde dijital aygıtlarla karşı karşıya bırakılması gibi bağımlılığa neden oluşturan önemli bir tehlike, ebeveynler tarafından çoğu zaman ihmal edilmektedir.

Sanal bağımlılığı önlemek için çocukların veya gençlerin ellerinden aygıtların alınmasının yeterli olmadığı açıktır. Ebeveynlerin de önemli ölçüde sanal dünyaya yönelik bağımlılık yaşadıkları gerçeğinden hareketle, bütün aile bireylerini kapsayan çözümler geliştirmek daha makul görünmektedir. Ebeveynlerin her alanda olduğu gibi sanal dünyadaki ilgileri ve uğraşları çocuklar ve gençler tarafından yakından izlenmekte ve kendilerine de genellikle bu doğrultuda yön vermektedirler. Ebeveynlerin internet mecralarını kullanmada önce kendi tutum ve davranışlarına dikkat etmeleri, akabinde çocuk ve gençlerin takip ettikleri ağları, ilgi alanlarını, kullanma alışkanlıklarını ve geçirdikleri süreyi bilmeleri ve ona göre çözümler geliştirmeleri önemlidir. Esasen takip edilmesi gereken en önemli çözüm yolu, çocuk ve gençlerin bu aygıtları belirli zaman dilimlerini içeren bir program dâhilinde kullanmalarını sağlamak, tehlikelerine dikkat çekilerek onlarda bilinçli bir yaklaşım geliştirmektir. Bunun için dijital okuryazarlık eğitiminin bütün aile bireyleri tarafından alınması önem arz etmektedir. Çocukların daha erken yaşlarında kazanmaları gereken sanal ağlarla ilgili en önemli kazanımlar arasında, tanımadıkları kişilerle iletişim ve etkileşimde bulunmamaları, şifrelerini ve kişisel bilgilerini başkalarına vermemeleri, iletişimde kamerayı açmamaları, bilmedikleri paylaşımlara yorum yapmamaları sayılabilir. Bunun yanında yüz yüze iletişimin artırılması, internete dâhil olma süresinin kısaltılması, kullanım amacına yönelik bir takibin yapılması, mümkünse ebeveynlerin çocuklarla birlikte internette zaman geçirmesi, farkındalığın yükseltilmesi ve zarar verebilecek sitelerin engellenmesinin bağımlılığın azaltılmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Denetim ve kısıtlamanın çok az yapılabildiği çevrim içi paylaşımlarla sosyal medya platformları karmaşık ve doğru olmayan bilgiler üzerine kurulu verilerle, aldatma içeren ve kolay fark edilmeyen tuzaklarla, manipüle edilmiş fotoğraf, ses ve videolarla insanların doğru bilgiye ulaşması güç hale gelmiştir. Sorumlu birer vatandaş olarak, herkesin konuyla ilgili üstüne düşen görev ve sorumluluğu yerine getirmesi yönündeki gereklilik her zamankinden önemli bir hale gelmiştir. Paylaşılan içeriğin gerçekliğini değerlendirmek, eleştirel ve sorumlu yaklaşmak, analitik becerileri kullanmak ve bu doğrultuda paylaşım yapmak dijital alandan kaynaklı sıkıntıların ortadan kaldırılmasında önemli adımlardır. Ancak evrensel düzeyde edinilmesi gereken bir sorumluluk sayesinde insanlığın büyük ve düzenli bir aile olma hayali gerçekleşebilir. Bunun için herkesin kendi ağının önünü temizlemesi insanlığın sürdürdüğü bu yolculukta siber tehlikelere karşı korunmada belirleyici olacaktır.

Kaynakça

- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 53-68.
- Aktay, Y. (2010). Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler, *Küreselleşen Dünyada Aile İçinde*, 177-188.
- Altun, F. (2017). *Modernleşme Kuramı*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Alyanak, P. (2016). İnternet Bağımlılığı. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 8(5) , 20-24.
- Apalı, Y. (2016). Toplumsal Değişme Bağlamında Bilginin Değişimi ve Dönüşümü, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(17), 395-405.
- Atakan Foça, M. (2016). İnternette Yanlış Bilgiyle Başa Çıkmanın 10 Yolu, (Erişim Tarihi: 12.02.2021). <https://teyit.org/internette-yanlis-bilgiyle-basa-cikmanin-10-yolu>
- Aytekin, G. (2017/a). Dijital Oyunlar ve Bireyler Üzerindeki Etkileri, (Erişim Tarihi: 12.02.2021). <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlar-ve-bireyler-uzerindeki-etkileri>
- Aytekin, G. (2017/b). İnternet Bağımlılığı ve Alışkanlıklara Etkisi, (Erişim Tarihi: 13.02.2021). <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/internet-bagimlilik-ve-aliskanliklara-etkisi>
- Aytekin, G. (2019/a). Doğru Habere Ulaşmanın Doğru Yöntemleri, (Erişim Tarihi: 13.02.2021). <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dogru-habere-ulasmanin-dogru-yontemleri>

- Aytekin, G. (2019/b). Sosyal Medyanın Bireysel ve Toplumsal Etkileri, (Erişim Tarihi: 13.02.2021). <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/sosyal-medyanin-bireysel-ve-toplumsal-etkileri-1>
- Bayhan, V. (2020). Z Kuşağının Lise Gençlerinde Sosyal Medya Bağımlılığı İle Siber Mağduriyet Deneyimleri, *İlahiyat Akademi*, 12 (Aralık 2020):117-144.
- Baylyyeva, C. (2019). Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı İle Problemlili İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi), <http://acikarsiv.beun.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12628/9388?show=full> adresinden erişilmiştir.
- Büyükgebiz Koca, E. & Tunca, M. Z. (2020). İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığının Öğrenciler Üzerindeki Etkilerine Dair Bir Araştırma, *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 4(1), 77-103.
- Çiftçi, H. (2018). Öğrencilerin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1536-1567.
- Dikeçligil, F. (2012), Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 8(31), 21-52.
- Eroğlu, M. R. (2016). Geleceğin Suçları: Dijital Dünyanın Karanlık Yüzü (Erişim Tarihi: 14.02.2021). <http://cyberpolitikjournal.org/index.php/main/article/view/11/11>
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları* (Çev.: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gönenç, Ö, E. (2001). İnternet ve Türkiye’deki Gelişimi, *İletişim Fakültesi Dergisi*, 87-96.
- Güleç, V. (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medyayla Birlikte Çöküşü, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105-120.
- Hekim, H. & Başbüyük, O. (2013). Siber Suçlar ve Türkiye’nin Siber Güvenlik Politikaları, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4(2).
- Hinduja, S. (2019). Bullying Because of Religion: Our Latest Findings and Best Practices, (Erişim Tarihi: 13.02.2021). <https://cyberbullying.org/bullying-and-religion>
- Kırılmaz, H. & Ayarçası, F. (2016). Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları, *İnsan & İnsan*, 3(8), 32-58.
- Ngonidzashe, M. (2016). Social Networks and the Social Interaction in Family Relationships among Zimbabweans: A Survey on the Perceptions of Residents in Harare and Mashonaland West Provinces of Zimbabwe, *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 3(5), May 2016, 62-68.
- Patchin, J. W. (2020/a). Tween Cyberbullying İn The United States, (Erişim Tarihi: 14.02.2021). <https://cyberbullying.org/tween-cyberbullying-in-the-united-states>
- Patchin, J. W. (2020/b). 2019 Cyberbullying Data, (Erişim Tarihi: 14.02.2021). <https://cyberbullying.org/2019-cyberbullying-data>
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2020), Tween Cyberbullying 2020: Tween Statistics (9-to 12-year-olds), *Cyberbullying Research Center*, (Erişim Tarihi: 14.02.2021). <https://cyberbullying.org/tween-statistics>
- Sayar, T. E. (2019). Geleneksel Aileden “Dijitalleşen” Aileye Doğru: Yeni Medya Teknolojileriyle Değişen Aile Yapısı, 4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresinde Sunulan Bildiri. https://www.researchgate.net/publication/336511921_GELENEKSEL_AILEDEN_DIJITALESEN_AILEYE_DOGRU_YENI_MEDYA_TEKNOLOJILERIYLE_DEGISEN_AILE_YAPISI adresinden edinilmiştir.

- Seren, E. (2020). Sosyal Medya Ortamlarında Siber Zorbalık: Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Deneyimlerinin İncelenmesi, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1), 24-39.
- Sezerer Albayrak, E. (2019). Sosyal Ağlar ve Modern İnsanın Yalnızlaşması: Coca-Cola Reklam Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70), 929-942. DOI: 10.17755/esosder.486718
- Söyler, S & Yıldırım Kaptanoğlu, A. (2018). Sanal Uyuşturucu: İnternet, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 37-46.
- Şentürk Dızman, Z. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(4), 548-555.
- Topçuoğlu, A. (1994). Modernleşme Sürecinde ‘Bireyin’ Dönüşümü ve Yaşantının Meşruluğu Sorunu, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(9-10), 127-138.
- Veen, W. (2007). Homo Zappiens and the Need for New Education Systems, (Erişim Tarihi: 28.04.2021).
https://www.researchgate.net/publication/253361521_Homo_Zappiens_and_the_Need_for_New_Education_Systems
- Wang, J & Wang, H. (2011). The Predictive Effects of Online Communication on Well-Being among Chinese Adolescents, *Psychology*, 2(4), 359-362.
<https://wearesocial.com/digital-2021> (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

Extended Abstract

With the development of technology, it is obvious that digital devices, internet and social media platforms that are included in daily life have gained benefits in many ways. It is a fact that humanity's access to information, communication and interaction possibilities increase, and it provides a great deal of convenience in matters such as following up business and transactions. Internet has become an indispensable area of today with its freely use, easy accessibility and low cost and many other aspects. Sharp changes and transformations have occurred in social life in the "informatics era", in which acquiring information has become easier and increased with digital and technological advances. The instant and unlimited internet access has brought about changes in the perception of time and space, eliminated geographical boundaries, and changed the course of relationships between individuals, societies and states. The individual's taking shape around popular culture or modern values has accelerated, the structure and functions of social institutions have changed and important transformations have been experienced in these areas. There has been an increase in the commitment of individuals to digital technologies and social networks, with a new addition every day. Due to the excessive use of the internet, individuals have started to experience physical and psychological problems. Face-to-face relationships gradually gave way to relationships established over virtual networks, and there was a risk of dulling some non-verbal behaviors exhibited in real life as a result of inactivity. On the other hand, due to the devotion to digital games and excessive use of social media platforms, individuals have moved away from real life and have brought problems in some areas such as education. Digital addiction, on the other hand, is increasing and increasing significantly today, and has created an important reason for the emergence of some concerns about the future of young people.

On the other hand, virtual networks, which have become an important field of commercial activities, have also become an area where fraud and fraud, bullying and criminality take place. It was possible to supply a product from any point of the world through these networks, but it also created the possibility of risky results. Illegal practices such as obtaining private information, smashing computers, evacuating accounts, and using credit cards have been frequently used by cybercriminals. Children and young people, who are not aware of the dangers circulating in the networks, have increased the risk of being included in sexual exploitation, and it has become possible for different groups trying to recruit members to reach their goals through these young people or children.

At the same time, with the widespread use of digital technologies and networks, cyberbullying has come to the fore and a cycle of cyber victimization has occurred, and as a result of the victim's inclination to respond, over time he has become a bully. Because the legal framework has not been fully established yet, and written or visual posts in the virtual world have sometimes caused major problems. The fact that everything shared in the digital environment is recorded, stored, and the traces left behind can be reached even if they are deleted, has led to the deliberate use of it against the individual in some cases. It has often been witnessed that virtual posts, which seem as easy as a finger gesture, pose a great danger in terms of content. So much so that some people who are ashamed of the posts called "digital stain" have ended their lives. Therefore, cyberbullying and tendencies towards cheating and fraud in networks that may be linked to this area have reached a level that can extend to cyber criminality. The areas where individuals experienced victimization were mostly their beliefs, cultural affiliations, gender and mostly their personal characteristics. Cyberbullying, which is more common in young people or adolescents, has enabled individuals to feel more self-confident and behave more comfortably in this area with the possibility of hiding their identity on digital networks. The deficiencies in the legal basis of the measures against cyber bullying, which cause people to experience fear and anxiety and thus to be unhappy, have created an obstacle to the idea of seeking justice.

The period of informatics, which brought along changes and transformations in the social and cultural field, in addition to the benefits and facilities it provides, caused rapid changes and transformations in the structure and functions of social institutions, especially the family. Individualization, which started with industrialization, continued with modernization and accelerated with the informatics era, has become an imperative for the individual to make decisions on his own in all processes of life. As a home where values such as love, sacrifice and sharing are lived, the family has changed in terms of structure and functions, and family members have developed relationships with individualistic and selfish approaches. Spouses and family members have become more preferring to spend time with their digital devices instead of spending time with each other, and the spouses' trust in each other has been replaced by doubting each other. It has been a matter of those who have a tendency to infidelity and deception to find space through virtual networks, making it easier for each individual to develop relationships on their own.

The (extreme) individualist thoughts, with the relationships provided through internet networks and social media platforms, have created differentiation in people's view of marriage and the institution of the family. Obstacles to the establishment and continuity of the family, such as postponing marriage, establishing short-term relationships, having extra-marital partnerships, divorce, which started with modernization, have become more widespread with virtual networks. The recent increase in divorce rates is not only a result of modernization, but is also closely related to the interactions with virtual networks, excessive use of digital devices and the problem of established relationships. Leaving the child without love and indifference as a result of divorces and other incomplete family environments is closely related to digital addiction. This also includes the fact that parents who spend a lot of time in the digital space and often take a selfish approach, spend the time they should devote to the child through virtual networks. An important danger that causes addiction, such as the early exposure of the child to digital devices, is often neglected by parents.

Obviously, it is not enough to take devices out of the hands of children or young people to prevent virtual addiction. Considering the fact that parents also experience a significant virtual world dependency, it seems more reasonable to develop solutions that cover all family members. As in every field, parents' interests and interests in the virtual world are closely monitored by children and young people and they usually direct themselves in this direction. It is important for parents to pay attention to their own attitudes and behaviors before using internet channels, then to know the networks that children and young people follow, their interests, usage habits and the time they spend, and develop solutions accordingly. In fact, the most important solution to be followed is to ensure that children and young people use these devices within a program that includes certain time periods, and to develop a conscious approach to them by drawing attention to their dangers. For this, it is important that digital literacy training is received by all family members.

As a result, it has become difficult for people to access accurate information with online posts, where inspection and restriction can be done very little, with data based on complex and inaccurate information, deceptive and inconspicuous traps, manipulated photographs, sound and videos. As a responsible citizen, the necessity for everyone to fulfill their duties and responsibilities regarding the issue has become more important than ever. Evaluating the authenticity of the shared content, approaching critically and responsibly, using analytical skills and sharing in this direction are important steps in eliminating the problems originating from the digital field. However, humanity's dream of becoming a big and orderly family can be realized thanks to a responsibility that must be acquired at a universal level. For this, everyone clearing their own network will be decisive in protecting against cyber threats in this journey that humanity continues.